

15. rész

SZÉKESFEHÉRVÁR MEGYEI JOGÚ VÁROS LEVÉLTÁRA

(rövidítve: **SZVL**)

Cím: 8000 Székesfehérvár, Zichy liget 10.
Levélcím: 8001 Székesfehérvár, Pf. 102.
Telefon: (+36) 22/502-252; (+36) 22/502-253
Fax: (+36) 22/502-252; (+36) 22/502-253
E-mail: albaarchivum@enternet.hu
Honlap: www.albaarchivum.hu

Kutatóterem

Cím: 8000 Székesfehérvár, Zichy liget–Malom u. sarok
E-mail: albaarchivum@enternet.hu
Nyitvatartási rend: hétfő–csütörtök: 8.00–15.30

SZÉKESFEHÉRVÁR MEGYEI JOGÚ VÁROS LEVÉLTÁRA RÖVID TÖRTÉNETE ÉS A LEVÉLTÁRI ANYAG ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA

A levéltár 1992. február 15-én alakult újjá, s a rendszerváltozást követően a hajdani városi levéltári intézmények közül elsőként szerezte vissza önállóságát. A hajdani koronázóváros, szabad királyi város levéltára nagy múltú intézmény volt, ám 1950-ben a tanácsrendszer bevezetése megszüntette a törvényhatóságok, így Székesfehérvár levéltárát is. Székesfehérvár város és Fejér megye levéltári intézményeit ekkor összevonták, s 1969-ig Székesfehérvári Állami Levéltár néven működtek. Ezt követően a levéltár a megye felügyelete alá tartozott, s neve is tükrözte ezt a későbbiekben: Fejér Megyei Levéltár néven működött tovább. 1950-ben a két törvényhatóság összevonásakor a városi iratanyag továbbra is addigi őrzési helyén maradt, a városháza alagsorában, valamint a ferences rendház pincéjében, majd 1970-ben átkerült a megyei levéltár István téri épületébe. 1992-ben a szervezeti önállóság helyreállításával Székesfehérvár városa a korábbi magyar és európai joggyakorlatot követve ismét tulajdonosi jogokat gyakorol saját, valamint jogelődjeinek iratanyaga felett, s biztosítja azok őrzését. Az intézmény székhelyéül a Zichy liget 10. számú épület földszinti helyiségeinek egy részét jelölték ki, valamint a hozzá csatlakozó Honvéd utca 8. szám alatti épület szintén földszinti irodahelyiségeit. A kutatóterem bejárata a Malom utca – Zichy liget sarkán található.

Az iratanyag terjedelme a 2008. év végén 2175 ifm. volt.

Székesfehérvár város levéltárát a város török általi elfoglalása – 1543. szept. 3. – előtt a magisztrátus megkísérelte elmenekíteni. A források szerint az iratokat az ország nyugati felén szándékoztak elrejtetni. Ezt erősíti meg Szamosközy István 1604. febr. 3-i levele, amely arról számol be, hogy (Budáról, Pécsről, Esztergomból) Székesfehérvárról Nagyszombatba menekítették az iratokat. Ennek ellenére az értékes anyag elkallódott. Az 1690-es években megkezdődött felkutatásuk, de eredménytelenül. Ennek következtében a Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára őrizetében lévő legrégebbi irat a város török uralom alóli felszabadulása évéből, 1688-ból származik.

A város levéltárának felügyeletét a török kiűzését követően a II. József-kori átszervezésig a főjegyző látta el. A levéltár első instrukcióját 1824-ben dolgozták ki. A 19. század végén a levéltár által kiadott 1848–49-es forrásközlések mára már megsemmisült iratok szövegét mentették meg az utókornak. A két világháború közötti időszakban az intézménynek fontos szerepe volt a várostörténet-írás fellendítésében, valamint a levéltári forrásközlések fontosságának hangsúlyozásában.

A levéltár gyűjti Székesfehérvár város feudális-, polgári, és legújabbkori önkormányzati szerveinek, közüzemek, gazdasági szervek, ipartestületek, jogszolgáltatási szervek, családok, személyek iratait. A gyűjtemény gerincét a város mindenkori önkormányzatának, ill. egyes korszakokban a várost vezető kinevezett adminisztratív szervnek, és intézményeinek iratanyaga adja. A város tanácsának 1688-tól kezdődő összefüggő irategyüttese, a tanácsülési jegyzőkönyvek és tanácsi iratok, nagy forrásértékkel bírnak. Fontos források a népszámlálások, a népszámlálási iratok, valamint a végrendeletek. Értékes irategyüttest képez a város Kamarási Hivatalának, Adó, Árva, Kapitányi és Telekhivatalának iratanyaga – benne az 1712. év alapfelvételeivel, valamint a II. József-kori földmérési iratokkal –, s a később létrejött Számvevői és Mérnöki hivatal iratai.

A tanácsülési jegyzőkönyvek nyelve 1689 és 1790 között német és latin, 1791 és 1814 között latin, 1815-től magyar. Az iratok nyelve a 18. sz. folyamán német és latin vegyesen, de a magyar nyelvű iratok sem ritkák. A II. József-kori népszámlálás iratai német nyelvűek. A magyar nyelvet a hivatali ügyintézésben hivatalossá tevő 1840. évi VI. tc.-el összhangban a város 1843-ban kérelmezte magyar köriratú pecsét használatának engedélyezését az uralkodótól, amelyet 1845-ben meg is kapott. A városi ügyintézés azonban már az ezt megelőző évtizedekben is magyar nyelvű volt.

Kiemelendő Székesfehérvár város Törvényszékének feudális kori iratanyaga (1699–1848), de jelentős értékkel bírnak a későbbi korszakokból a város Kiküldött Bíróságának (1855–1860), valamint Visszaállított Törvényszékének (1861–71) iratai is. Gazdag forrásadottságokkal bír Székesfehérvár város Bizottmányi Közgyűlésének iratanyaga is 1848–49-ből. Az 1848–49-et követő korszakból a tanácsi és polgármesteri iratok mellett, a város egyes szakigazgatást ellátó bizottmányainak és szakosztályainak (1849–1872), valamint a város szabályrendeleteinek gyűjteménye (1851–1944) érdemel említést.

Az 1870. évi közigazgatási rendezés eredményeképpen a szabad királyi város a törvényhatóságú jogú városok közé került. E korszak fontos forrásai a Törvényhatósági Bizottság iratai (1872–1944, 1945–50). A közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. értelmében átalakult a város „belszerkezete”, ami az iratanyag struktúráján is tükröződik.

A II. világháború során a levéltári iratanyagot nem menekítették el a városból. Jelentős részét az ekkor épülő Horthy Miklós Kultúrház (ma Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár épülete) alagsorában és pincéjében helyezték el. Az itt tárolt iratok nem károsodtak, ellentétben a városházán maradtakkal; így például a Törvényszéki iratok acta iuridica iratanyaga (1788–1848) 19. századi részének egyharmada fertőzött lett, és szinte menthetetlen állapotba került.

A várost 1950-ben a tanácsrendszer bevezetésével – a várostörténetben példátlan módon – a járási tanács fennhatósága alá rendelték. E kötelekből csak 1954-ben szabadult ki, ezt követően a megyei tanács felügyelte az immár járási jogú várost.

Székesfehérvár életében különös jelentőséggel bír, hogy 1989 áprilisában megyei várossá, majd 1990. dec. 1-jén megyei jogú várossá nyilvánították.

A levéltár őrzi intézetek és intézmények iratait is. Igen gazdag a tanintézetek anyaga, különösen jelentős a nagy múltú Ybl Miklós Gimnáziumé (1855) 1878–1950, és a Szent Margit Leánygimnázium, a későbbi Teleki Blanka Gimnáziumé (1910–1986). Az intézmények közül értékes a Székesfehérvári Színház (1898–1993), valamint a Városi ispita (1766–1833), az Elaggott polgárok intézete (1833–1922) és Székesfehérvár város polgári kórházának (1833–1892) iratanyaga is. A testületek anyagában található fondok közül említést érdemel a Székesfehérvári iskolák Iskolaszékének iratai (1872–1921), s a székesfehérvári városi elemi iskolák felügyelő igazgatójának iratai (1890–1936).

A város-történetírás szempontjából igen értékes anyagokat találhatunk a családok (pl. Say család) és személyek (Kállay István történész, Szarka Géza író, levéltáros, várostörténész, Moenich Károly városi főlevéltáros és Kecskés Sándor kutató) irataiban is. A gyűjtemények közül kiemelt fontosságú a térképgyűjtemény, benne a városról készült legkorábbi, Wüstringer József által készített térképekkel, a plakátok és aprónyomtatványok, iskolai évkönyvek, a Székesfehérvár városközpont rendezési tervének feltáró lapjai, valamint a tervtár anyaga (1896–1992). Említést érdemel a kéziratár is, amely számos értékes várostörténeti kéziratot tartalmaz. A mikrofilmgyűjteményben a r. k. plébániák anyakönyveiről, valamint a helyi sajtóorgánumok közül többről is (pl. Székesfehérvári Friss Újság) található másolatok. Vállalatok iratai – érthető módon – kevésbé vannak képviselve az intézményben, de itt említendő értékes iratanyag a Sagittarius Kft. Tervtára (1976–1984).

Az intézmény újjáalakulása óta számos tudományos konferenciát rendezett, s kiadványokkal is jelentkezett.

A levéltár anyagáról megjelent legfontosabb segédletek, kiadványok:

A levéltár két kiadványsorozatát indította: Források Székesfehérvár történetéből, valamint Közlemények Székesfehérvár történetéből címmel.

A Források-sorozatban megjelent: I. 1848–49-es forradalom és szabadságharc forrásai. Szerk.: Csurgai Horváth József – Hudi József – Kovács Eleonóra. Székesfehérvár, 1998.

A Közlemények-sorozatban: „Akit szolgáltatok egy árva hon volt...” 1848–49. Szerk.: Csurgai Horváth József – Demeter Zsófia. Székesfehérvár, 2000.

A várostörténet kutatás szempontjából kiemelkedően fontos kötet: Lauschmann Gyula: Székesfehérvár története I–IV. 895–1914. 1. kiad. 1993–1996.; 2. kiad. 1998.

A levéltár ismertetője, fond- és állagjegyzéke: „... dicsőség helyén emelkedő emlék” Levéltárismertető és fondjegyzék. Szerk.: Csurgai Horváth József – Kovács Eleonóra – Takács Péter. Székesfehérvár, 2002. E kötetet a levéltár német és angol nyelven is kiadta 2003-ban: Ein Führer zur Stadtgeschichte und zum Archiv.; A Historical and Archival Guide to Székesfehérvár.

A levéltár szakkönyvtárral is rendelkezik, amelynek katalógusa a SZIRÉN könyvtári program segítségével folyamatosan karbantartott.

IV. MEGYEI TÖRVÉNYHATÓSÁGOK, SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK, TÖRVÉNYHATÓSÁGI JOGÚ VÁROSOK

Lásd: BFL IV. Szabad királyi városok.

SZVL IV. A. 1001. Királyi biztosok iratai 1783–1845. 0,36 ifm.

a) Bajzáth György királyi biztos iratai 1840–1845. 0,12 ifm.

b) Ferenczi Antal királyi biztos iratai 1783–1784. 0,06 ifm.

c) Latinovics János királyi biztos iratai 1783–1784. 0,06 ifm.

d) A királyi komisszió iratai 1783–1792. 0,12 ifm.

A szabad királyi városok II. József halála után nem nyerték vissza széles körű önkormányzatukat, egyre inkább a Helytartótanács és a Magyar Kamara irányítása alá kerültek. A kormányzások utasításainak végrehajtásáról, a városi önkormányzat pontosabb ellenőrzéséről a királyi biztosokon keresztül gondoskodott az udvar. Így jogkörük – 18. századi elődeikhez viszonyítva – a 19. sz. első évtizedeiben egyre sokoldalúbbá vált, és a városok életének minden területén egyre inkább beleszóltak az ügyekbe.

Az anyag tartalmazza a királyi biztosi ülések jegyzőkönyveit (1840–1845), a Helytartótanács leiratait, a királyi biztos és a városi tanács levelezését, a városi tisztviselőknek a királyi biztoshoz írt leveleit. A királyi biztosi ülések jegyzőkönyveiben számos, a város polgáraitól vonatkozó adat található, így a városnak hitelt nyújtók névsora is. Különösen érdekes források a város polgárainak a királyi biztoshoz írt folyamodványai. Az iratanyag latin, német és magyar nyelvű. Az a) állag latin nyelvű, az eredeti számozás szerint rendezett. Bajzáth a keletkezés időpontját vette alapul, és az iratokat nem kapcsolta. Az anyag kis mennyisége miatt a darabonkénti átnézés sem jelent problémát a kutatóknak. Az iratok közt sok a feljegyzés jellegű fogalmazvány. A királyi biztosnak a város ügyeibe való sokoldalú beleszólási jogát, és a kormányzások személyével kapcsolatos elvárásait az irategyüttes még töredékességében is mutatja. Ahol az anyag kiegészítésre szorul, érdemes a városi tanács jegyzőkönyveit is megnézni. Bajzáth György iratait legnagyobb részben Iszkaszentgyörgyön, birtokai központjában keletkeztek, és az irategyüttes a Bajzáth család iratainak (FML XIII. 2.) rendezése során került elő. Az iratok hátlapján lévő jelzet arra mutat, hogy Bajzáth György ezt az anyagot egyéb hivatalos irataitól elkülönítve kezelte. A b) állagban nagyobb mennyiségű magyar nyelvű irat is található. Itt fontos információk találhatók a fehérvári polgárjoggal rendelkezők összetételére vonatkozóan. Egyes folyamodók (1783) panaszkodtak, hogy csak németeket vettek be a városi polgárok sorába. Itt-ott számszerű utalásokat is találunk ezzel kapcsolatban.

SZVL IV. A. 1002. Székesfehérvár Város Tanácsának iratai 1688–1848. 90,82 ifm.

- a) *Tanácsülési jegyzőkönyvek (Protocolla Civitatis Albensis) 1689–1848. 8 ifm.*
- b) *Tanácsi és törvényszéki ügyviteli iratok (Acta politica et iuridica) 1689–1787. 47,8 ifm.*
- c) *Tanácsi iratok (Acta politica) 1788–1848. 496 csomó.*
- d) *Levelezőkönyvek (Libri correspondentiarum) 1724–1785. 1 ifm.*
Városi tisztviselők levelezése. 1724–1848. 2 doboz.
- e) *Népösszeírások 1688–1848. 0,35 ifm.*
- f) *Népszámlálási iratok 1784–1789, 1820, 1828. 0,7 ifm.*
- g) *Örökbevallási jegyzőkönyvek (Protocolla fassionum) 1824–1845. 0,35 ifm.*
- h) *Végrendeletek. (Testamenta) 1740–1848. 0,13 ifm.*
- i) *Becsüskönyvek (Schatzungs Protocoll) és iratok 1750–1848 (1856). 0,05 ifm.*
- j) *Betáblázási jegyzőkönyvek. (Protocolla intabulationum) és iratok 1714–1848. 0,72 ifm.*
- k) *Himlőoltási iratok 1815–1832. 0,6 ifm.*
- l) *Gyógyszerkönyvek és vények 1806–1848. 0,8 ifm.*
- m) *Katonai ügyek iratai (Acta militaria) 1769–1834. 1,1 ifm.*
- n) *Kolerabizottság iratai 1831. 0,24 ifm.*
- o) *Gazdasági Bizottság jegyzőkönyvei 1810–1847. 0,48 ifm.*
- p) *Szépítő Bizottság iratai 1839–1848. 0,12 ifm.*
- r) *Országgyűlési iratok. (Acta dietalia) 1715–1848. 2,04 ifm.*

Lásd: BFL IV. 1002. Székesfehérvár 1688. május 19-én szabadult fel a török megszállás alól, de a város 15 évig nem nyerte vissza szabad királyi városi rangját, hanem az udvari kamarától függő kamarai adminisztráció igazgatása alá került. Első bírója nem választott, hanem kinevezett tisztviselő volt. 1692-től két évenként történt a magisztrátus megújítása – ugyanazt a személyt nemegyszer, néhány éven belül újra bíróvá választották – arra azonban, hogy ugyanaz a bíró 6-8 évig egyfolytában helyén maradjon, csak 1754 után tudunk példákat. A szenátorok száma 1692-től általában 12, hat a magyarok, hat a németek részéről.

A töröktől visszafoglalt városba 1689–90-ben indult meg a németek nagyobb arányú beköltözése. Az osztrák tartományokból, valamint különböző német területekről – Bajor, Hessen-Nassau, Lotharingia, Szilézia – érkeztek betelepülők. A betelepítés/betelepülés elsősorban a 17. sz. végétől az 1820-as évekig volt nagyobb mértékű, a 18. század második felében már kevésbé jelentős. Székesfehérváron a német polgárság asszimilációja a 18. század vége óta folyamatosan zajlott. Fényes Elek 1830-ban még kétezer főre becsülte a fehérvári német lakosság lélekszámát. Ez a város összlakosságának kb. 10%-a volt akkor. Az asszimilációs folyamat a 19. sz. közepére befejeződött. Ezt gyorsította, hogy a betelepülő németek római katolikusok voltak. Az 1703. évi privilégium-levéllel kapta vissza Székesfehérvár régi kiváltságait, ettől kezdve az egész polgárság részt vett a bíró és a tanács megválasztásában, majd ezt a szerepet 1726 után a választott község vette át. A városi kormányzatnak, mint önkormányzati szervnek szabályalkotási, igazgatási és jogszolgáltatási jogköre volt a város területén. Ezt elsősorban testületi szervei útján gyakorolta. Legfontosabb, mindhárom feladatkört ellátó testülete a belső tanács, a magisztrátus volt, élén a bíróval. A külső tanács – élén a szószólóval – szintén 12 tanácsosból állt, a belső tanács tanácsadó szerveként működött, és elsősorban a városi kormányzat szabályalkotó tevékenységében vett részt, de szerepe volt az adó kivetésében és behajtásában, a kamarási számadások felülvizsgálatában, egyes gazdasági ágak felügyeletében és a tanácsi utasítások végrehajtásában. A tanács sokrétű igazgatási és jogszolgáltatási feladatkörének ellátását a már említett testületi szervek alárendeltségében működő egyedi szervek segítették, azaz a város tisztviselői és alkalmazottai, és az 1720 után egyre gyakrabban jelentkező városi bizottságok. 1787-ben lép hivatalába a város első polgármestere.

A városi tanács igazgatási és bíraskodási hatásköre a város minden polgárára és lakójára kiterjedt, kivéve a nemeseket, akik városi házaik után csak a királyi adót tartoztak fizetni, – a városi adó és közmunka nem terhelte őket – és bíraskodás szempontjából a megyei törvényszék joghatósága alá tartoztak. A tanács határozatai ellen a város lakosai közvetlenül a királyhoz, ill. az országos

főhatóságokhoz fellebbezettek, így örökösödési és jelentősebb adóssági perekben a személynöki székhez. Házassági és büntetőügyekben fellebbezést csak az 1791. évi XLIII. tc. enged meg nekik, de már a királyi táblához. A városi privilégiumlevelek a szkv.-sok számára biztosítják az igazgatási jogkör mellett az önálló bíraskodás jogát is. A töröktől felszabadult Székesfehérvár tanácsülési jegyzőkönyvei két évtizeden keresztül sokkal több perrel és bűnüggyel foglalkoztak, mint a közigazgatás körébe eső intézkedéssel. A városi törvényszék ülésein ugyanaz a városbíró elnökölt, és ugyanazok a szenátorok bíraskodtak, akik a tanácsülések testületét alkották. A 17. századi jegyzőkönyvekben a törvényszék elnevezés még nem szerepel, bűnügyekben is a tanácsülés ítélt. A közigazgatási és igazságszolgáltatási iratanyagot *acta politica et iuridica* néven együtt kezelték 1787-ig. (A pertesteket külön sorozatokba rendezetten találjuk a törvényszék iratainál.)

A fond állagának irattári rendszere és forrásértéke különböző. Az a) állagot alkotják a tanácsülési jegyzőkönyvek (1689–1848), külön sorozatban a tisztázati és a fogalmazati példányok (1723–1845). A b) állag a tanács- és törvényszéki ügyviteli iratokat foglalja magában az 1689–1787 közötti évekből melyhez mutatók vannak. A c) állagban az 1788–1848 közötti tanács- iratok találhatóak, hozzájuk 60 mutatókönyv van. A b) és c) állagok eredeti segédletekkel kutathatók. Míg a jegyzőkönyvek, ügyviteli iratok, a levelezés és egyes kisebb állagok keletkezésük időrendjében, sorszámok szerint rendezettek, a népszéirások, a népszámlálási iratok és az örökbevallási jegyzőkönyvek a város települési viszonyait veszik alapul, s a városrészek helyrajzi számainak sorrendjét követik. Forrásérték szempontjából a legjelentősebb a tanácsülési jegyzőkönyvek és a tanács- és törvényszéki ügyviteli iratok anyaga, amely a városi magisztrátus igazgatási és bíraskodási ügyintézésén keresztül a város mindennapi életére vonatkozóan sokoldalú betekintést tesz lehetővé. Hasonlóan jelentős az e) állagban található népszéirásoknak (1688–1848) a városi polgárok névmutatójával 1802–1848-ig, és az f) állagot alkotó népszámlálási iratoknak (1784–89, 1820, 1828) az anyaga, amelyek a belváros és a külvárosok lakosságának foglalkozásbeli megoszlására, lakáskörülményeire, vagyoni helyzetére, a cselédek és mesterlegények vándorlására (Idegenek összeírása 1810–1838), s a városba települőkre, ill. újonnan polgárjogot nyertekre (Új polgárok összeírása 1741–1847) rendkívül sok értékes adatot tartalmaznak. A h) állagban található végrendeletek (1740–1848) eredeti segédkönyvekkel kutathatók. A mutatók 1697–1830. 3 füzet.

A tanácsülési jegyzőkönyvek nyelve 1689 és 1790 között német és latin, 1791 és 1814 között latin, 1815–1848-ig magyar. Az iratok nyelve a 18. sz. folyamán német és latin vegyesen, de a magyar nyelvű iratok sem ritkák. A II. József-kori népszámlálás iratai német nyelvűek. A végrendeletek zömében magyar, kisebb részben német nyelvűek.

SZVL IV. A. 1003. Székesfehérvár Város Kamarási Hivatalának iratai 1703–1848. 26,6 ifm.

a) Számadáskönyvek 1703–1848.

b) Számadási naplók 1734–1848.

c) Számadási mellékletek 1741–1848.

d) Tizedösszeírások 1720–1845.

e) Kórházi számadások 1769–1848.

f) Bérleti iratok (Báránd-pusztá) 1734–1842.

Lásd: BFL IV. 1006. A városi kamarás (Camerarius, Stadtkammerer) lehet választott vagy kinevezett tisztviselő, legalább 4 évig, de éppen szaktudása és nagy anyagi felelőssége miatt nemegyszer egy-két évtizedig is hivatalában maradhatott. Székesfehérváron – a tanácsülési jegyzőkönyv bizonyága szerint – már 1690-ben működik, és számadást készít a kamarás, de folyamatosan csak 1724-től maradtak ránk számadáskönyvei. 1703-tól 1708-ig voltaképpen csak egy átnézeti kimutatás közöl rendkívül fontos és érdekes adatokat, de nem minden területre és nem minden évre tér ki részletesen. A kuruc háborúk eseményei miatt – amelyek a számadásokban sokoldalú összecszerúségekben is jelentkeznek, – bizonyára utólag készült el. Segédszemélyzet hiányában Székesfehérváron a 18. század közepén a tized és hadiadó összeírását, az egyházi,

kórházi és a városra szálló javak számadásait is a kamarás intézte. Helyette az alkamarás (subcamerarius) más városokban a város ingatlanait kezelte, Székesfehérváron elsősorban az utak, hidak karbantartására felügyelt. Feladatkörét országosan 1770-ben szabályozták, amikor az utak, hidak mellett a városi épületek tatarozásának felügyelete, a kőbányák, téglá- és szénégetők ellenőrzése is kezébe került. A különböző pénztárak számadói számításait a számadási okmányokkal együtt mint főpénztárnoknak a kamarásnak nyújtották be, aki ellenőrzés után az összesítést elvégezte.

Az anyag forrásértékét tekintve a városi gazdálkodás egészéről, a bevételek és kiadások arányairól, összecszerúségéről és sokféleségéről a kamarási számadáskönyvek átfogó képet adnak. 1732-ben a központi ellenőrzés megkönnyítésére a Pozsonyi Kamara egységes tervezetet készített, amelyet 1733. január 1-jével vezettek be. Így például már 1734-ben sok olyan jövedelemforrást neveztek meg a székesfehérvári kamarási számadások, amelyekből a városnak semmi jövedelme nem volt, mert nem léteztek ilyen természetű javai: pl. erdők, halastavak, gyümölcsösök, vadászterületek. A sémában viszont mindez szerepelt. A nagy körvonalakat jelölő számadáskönyvek mellett sok érdekes adatot tartalmaznak a város iparosaira, kereskedőire, alkalmazottaira nézve a számadási okmányok és rész-számadások. A d) állag tizedösszeírásai városrészenként tüntetik fel a lakosok nevét. Az iratanyag nyelve német, a 19. század elejétől egyre inkább magyar. Az anyag középszinten rendezett. Kb. 5–10%-ban fertőzött és sérült.

SZVL IV. A. 1004. Székesfehérvár Város Adóhivatalának iratai 1726–1849. 11 ifm.

a) Dicalis összeírások 1726–1848. 4,17 ifm.

b) Adószedési könyvek 1738–1849. 5,7 ifm.

c) Pénztári naplók (Diariumok) 1793–1812. 0,24 ifm.

d) Számadások 1787–1792. 0,09 ifm.

Lásd: BFL IV. 1005. Székesfehérvár adóját szkv. lévén a nádori concursusokon vagy nádori leiratban egy összegben állapították meg, amely összeget a város tanácsa évente lebontotta az egyes adózókra. Adóköteles volt minden polgár, lakos vagy zsellér, aki a város területén ingatlanl, állatokkal rendelkezett, vagy kereskedő, kézműves foglalkozást folytatott. Az adók két nagy csoportra oszlottak. Állami adók voltak: a hadiadó és katonai szolgáltatások, az országgyűlési taxa és a királyi census. Városi adók voltak: a háziadó és a tized. Az adókat az adószedő (perceptor) hajtotta be, felelős volt kezelésükért és számadást vezetett róluk, amelyet első fokon a tanács, másodfokon a Helytartótanács ellenőrzött. Az adószedőnek az adó behajtásában Székesfehérváron a fertálymesterek segítettek, akiknek esküjében is szerepelt, hogy a belső tanácson, a bírón és a kapitányon kívül az adószedő parancsait kötelesek szem előtt tartani. A beszedett állami adókat a budai hadipénztárba kellett befizetni, de levonták belőle a katonaság részére teljesített szolgálatokat. A városi adók a házi pénztárban maradtak. A tizedet a tanács az esztergomi érsektől bérelte. Székesfehérváron a 18. század első évtizedeiben csak egy perceptor volt, aki az állami és háziadók regiszterét egyaránt vezette. Az 1763. és 1776. évi kamarai leiratok sürgették, hogy a városok külön pénztárt állítsanak fel a kétféle adófajta kezelésére. A hadipénztárt (cassa portionalis) kezelje a hadipénztár számadó (perceptor contributivialis), a házi pénztárt (cassa domestica) viszont kezelje a házi pénztár számadó (perceptor cassa domesticae). 1785-ben a Helytartótanács elrendelte a két pénztár közös kezelését. E változások az iratanyag tagolódásában is megmutatkoznak.

Az a) állagban található dicalis összeírásokon (1726–1848) belül külön sorozatban szerepelnek a hadiadó kivetés (Impositio Quanti Portionalis) 1726–1793, (26 füzet 0,52 ifm), a háziadó kivetés (Impositio Cassae Domesticae) 1742–1792, (45 füzet 0,9 ifm), valamint 1785 után a hadi- és háziadó kivetés (Impositio Contributivialis et Cassae Domesticae) 1786–1848 iratai, (45 kötet 2,75 ifm).

Az iratanyag a várostörténet szempontjából nélkülözhetetlen forrás, fényt vet a városi ingatlanok számára, nagyságára, minőségére, a városban lakó kereskedők és kézművesek számára, anyagi helyzetére, munkájuk szakmai szintjére, a városban folyó állattenyésztésre. A 18. század közepén még világosan mutatják az összeírások a lakosság nemzetiségi összetételét is. A német családok nevét gót betűkkel írták. Az anyag rendezett, 95%-ban ép állapotban van, egykorú segédlete nincs.

SZVL IV. A. 1005. Székesfehérvár Város Árvahivatalának iratai 1734–1848. 7,7 ifm.

a) Árvahivatali számadások (Waisen Rechnungen) 1734–1848. 7,67 ifm.

b) Árvahivatali iratok 1776–1845. 0,03 ifm.

A szkv.-ok az árvák ingó és ingatlan vagyonát eladták, a befolyt pénzt az árvapénztárban helyezték el, ill. kamatra kiadták. A kamatokat az árvák eltartására fordították. Az árvavagyon kezelésével és a gyámok felügyeletével az árvagondnok (curator pupillorum) volt megbízva. Ő készítette a pozsonyi kamarához felterjesztett árvaszámadásokat és jelentéseket. Általában a választott község tagjaiból került ki. A pénztárat rendszerint egy belső tanácsos ellenőrizte, mint árvapénztári felügyelő. Az árvaügyek gondosabb intézését szem előtt tartva és az esetleges visszaélések elkerülésére a Pozsonyi Kamara 1756-tól megkövetelte az árvagondnokoktól, hogy a gyámoktól megkövetelt évi számadásokról jelentést tegyenek.

Az a) állagban található árvahivatali számadáskönyvek sorozata 1734 és 1757 között hiányos, s csak 1757-től folyamatos 1848-ig (14 füzet, 144 kötet, 3,9 ifm). Szintén ez az állag tartalmazza a számadási okmányokat (1752–1849) 73 csomó, 3,2 ifm, és a számadásokhoz tartozó másolati könyveket is (1820–1846) 23 kötet, 0,3 ifm. A számadások nagyrészt német és latin, az iratok magyar nyelvűek. A b) állag az árvahivatali iratokat foglalja magában (1833–1840) 0,03 ifm.

SZVL IV. A. 1006. Székesfehérvár Város Telekhivatalának iratai 1698–1847. 9,8 ifm.

a) Telekkönyvek 1698–1834.

b) II. József-kori földmérési iratok 1784–1789.

c) Teleklevelek 1820–1844.

d) Telekkönyvvezetői számadások 1755–1846.

Lásd: BFL IV. 1009. A városra egy összegben kivetett adóterheket Székesfehérvár szkv. tanácsa az ingatlanbirtokok arányában osztotta fel a polgárok között, és szedte be tőlük a király részére. A polgárok jogügyleteinek számontartása és ingatlanaik nyilvántartása, a telekkönyvek pontos vezetése tehát a városi tanács feladatai közé tartozott. A telekkönyvi jövedelmek fontos bevételt is jelentettek a városok számára. A török uralom alól felszabadult Székesfehérvár azonban 25 éven keresztül nem kapta vissza régi rangját és privilégiumait, a Budai Kamarai Adminisztráció igazgatása alá került. Egy 1688 júliusában kelt eredeti latin–német nyelvű házlevél-fogalmazvány is bizonyítja, hogy a felszabadult Székesfehérváron a házak és telkek szétosztását a Budai Adminisztráció Kamarai inspectora ill. megbízottja intézte, aki egyúttal polgárrá is felvette a háztulajdonosokat. Valószínűleg ezt a kiosztást, ill. a 10 éven belül kialakult állapotokat rögzíti 1698-ban Vánossy Lőrinc harmincados provizor, akinek telekkönyvvezetői beosztását az általa készített telekkönyv elején olvasható házlevél-formula (Hausbrief-formular) is feltünteti, sőt ugyanez jelzi a telekkönyvi felügyelő nevét is. A város telekkönyvvezetője a 17. sz. végén a kamarai adminisztrációnak alárendelt székesfehérvári provizori hivatal keretében működött. 1703-ban a városi jegyzőt küldte fel a tanács Bécsbe a városi kiváltságok és telekkönyvek visszaszerzésének kieszközlésére. A lipóti diplomával Székesfehérvár szkv. 1698. évi telekkönyvei – ill. a róluk készült egykorú másolatok – újra visszakerültek a város kezelésébe. Vezetésük a városi jegyző feladatkörébe tartozott, és a befolyó telekkönyvi díjak a kamarási számadásokban a város bevételei közt jelentkeztek. 1745-től volt a városnak önálló telekkönyvvezetője, aki rendszerint az első írások sorából került ki. A telekkönyvi felügyelőt (praefectus urbarii) a belső tanács saját tagjai közül küldte ki. 1777-ben a tanácsülési jegyzőkönyv

már telekkönyvi hivatalról (officium urbariale) beszél. A város telekhivatalának feladatkörébe és hatáskörébe tartozott a város kül- és belterületén minden ingatlan: ház, telek, kaszáló, szántóföld, szőlő, és azok tulajdonjogi változásainak nyilvántartása, a birtok- és teleklevelek kiadása, és erről a tanács részére adott pontos jelentéstétel. Az ide vonatkozó díjakat a hivatal beszedte, és egy összegben adta át a kamarási hivatalnak. Bizonyos években történtek csak általános felvételek, más években csak a változásokat vezették be.

Az a) állagban található telekkönyvek (1698–1834) rendkívül sok értékes adatot tartalmaznak a város lakosságára vonatkozóan is. Különösen értékesek az 1712. év alapfelvételei, amelyek szinte a középkori város rajzát adják vissza a házhelyek pontos behatárolásával, a szomszédok nevével, néhol utcák, terek, és főleg a városkapu és várfalak pontos bejelölésével. A tulajdonosnak nemcsak nevét, de foglalkozását is feltüntetik, s azt is, hogy vétel vagy örökség útján jutott a ház és a telek tulajdonába. Jelzik a hadi események során elpusztult, leégett házakat, sőt, Rákóczi híveinek elkobzott ingatlanait is. A telekkönyvek a 17–18. században és a 19. század elején német nyelvűek. Az egyes kötetek végén betűsoros mutató található. A 3 külön kötetben található index a szántóföldekre vonatkozik. A b) állagban található II. József-kori földmérési iratok együttese két sorozatból áll. Az egyikben a birtokosok egyéni lapjai található városrészenként (1784–1789), a másikban a földlevelek terület szerint szerepelnek. A c) állagban teleklevelek (birtok és föld levelek) 1820–1844 között találhatóak. A teleklevelek a városi ház- és földtulajdonosok ingatlanainak adatait nyilvántartó iratgyűjtemény, amely városrészenként és helyrajzi számok rendjében van csoportosítva. A földlevelek szintén városrészenként szerepelnek. A d) állaga a telekkönyvvezetői számadásokat (1755–1846) tartalmazza (számadási iratok, nyilvántartó könyvek, különböző felmérések, lajstromok). Egyes részei az eredeti indexek segítségével kutathatók.

SZVL IV. A. 1007. Székesfehérvár Város Vásári Bíróságának iratai 1768–1848. 0,65 ifm.

a) Jegyzőkönyvek 1768–1848. 9 kötet.

b) Iratok 1778–1848. 1 csomó.

A szkv.-ok fontos kiváltsága volt a vásártartás joga. A török alól felszabadult Székesfehérváron a császári bizottság már 1689 szeptemberében megállapította, hogy a városnak joga van minden szerdán és szombaton hetivásárt, és évente négyszer éves vásárt tartani. A négy vásár idejét már az 1690. január 22-én tartott tanácsülésen meghatározták és kihirdették. 1757-ben a város megvásárolta az ötödik vásár tartásának jogát is. A vásárok idején a közrend megszegői feletti bírászkodás, a mértékek és árak felügyelete a vásárbíró (magister fori, index fori, Markricher) feladata volt. Mivel a vásárok városi határozat szerint háromnaposak voltak, a vásárbíró legfeljebb 15 napig működött évente bírászkodási jogkörében. A városnak már 1693-ban volt vásárbírja, aki a tanácsülési jegyzőkönyvben feljegyzett esküszöveg szerint a bíró és a tanács iránti hűségre, engedelmességre, a város javainak szolgálatára, és arra tett esküt, hogy hamis mértéket nem tűr meg és az árak terén tartja magát a limitációhoz. A bírászkodás törvényes alapját az 1703. évi városi kiváltságlevél adta. A vásárbíró hatásköre széles körű volt. Bírászkodott a vásár idején a vásárban elkövetett bűncselekmények – istenkáromlás, paráznaság, lopás, becsületsértés, testi sértés, károkozó cselekmények, városi szabályrendeletek megsértése – felett, kivéve a halálbüntetést maguk után vonó bűncselekményeket. Hatáskörébe tartozott a mértékek és súlyok ellenőrzése és azok kölcsönzése, a megyei árszabás pontos betartása feletti felügyelet és a helypénz szedése. Illetékessége kiterjedt minden helybeli vagy idegen polgár és lakos személyére, aki a vásár idején a városban tartózkodott. A vásárbírót feladatai ellátásában egy külön erre a célra felesketett strázsamester és 12 vásári hajdú segítette.

A ránk maradt jegyzőkönyvek nemcsak a vásári, de a városi bírászkodásra is érdekes adatokat tartalmaznak, a két hatáskör ugyanis nem volt egészen szigorúan elhatárolva. Az anyag német, latin és a 19. század elejétől magyar nyelvű. Jelentős forrásértékkel bírnak a kiadott passusokról készült jegyzékek, amelyben a jószágot vásárló személyek neve és lakóhelye van rögzítve. Szintén

értékes névanyag található a vásári bírósági jegyzőkönyvekben a panaszt tévő helybéli és idegen kereskedőkre és árusokra vonatkozóan. Az anyag rendezett, ép állapotban van. Forrásértékére nézve bő adatokat találunk: Kállay István: A székesfehérvári vásári bírászkodás 1688–1790. In: Fejér Megyei Történeti Évkönyv 5. köt. 1971. 103–125. p.

SZVL IV. A. 1009. Nemzeti iskolák helyi igazgatójának iratai 1810–1839. 0,25 ifm.

Az alsófokú iskolák ellenőrzését rendszerint a magisztrátus tagjai közül egy szenátor látta el, aki hetente meglátogatta az iskolákat. Ezt a városi iskolafelügyelőt az 1770-es évektől „director”-nak kezdik nevezni, a 19. századi levelezési anyag „localis director”-nak címezi.

Töredékes anyagában számadásokat, igazgatói jelentéseket (1810–1838), a győri főigazgató hozzá intézett leiratait, s a nemzeti iskolák részére kiadott rendszabályokat (1817–19) találunk. Kiemelten fontos az igazgatói jelentések anyaga, amely félévenként, iskolánként készült, s tartalmazza a tanulók névsorát, származási helyét, vallását, a szülők foglalkozását. Értékes információkat találunk az érdemsorozatokban a különböző tantárgyakat magyarul és/vagy németül tanulók nevére és számára vonatkozóan. Az iratanyag német, latin és magyar nyelvű. Az igazgatói jelentésekhez egy magyar nyelvű korabeli jegyzék tartozik, ami megkönnyíti az eligazodást az iratanyagban.

SZVL IV. A. 1010. Székesfehérvár Város Törvényszékének iratai 1699–1848. 44 ifm.

a) Törvényszéki jegyzőkönyvek (Gericht Protocoll) 1728–1845. 4 ifm.

b) Polgári és büntetőperek (Causae civiles et criminales) 1699–1787. 3 ifm.

c) Törvényszéki iratok (Acta iudicaria) 1788–1848. 28 ifm.

d) Vegyes törvényszéki iratok (Processus criminales et civiles) Polgári-, büntető-, csőd-, és válóperek 1750–1848. 9 ifm.

Lásd: BFL IV. 1014. A város privilégiumlevele Székesfehérvár szkv. számára biztosította az igazgatási jogkör mellett az önálló bírászkodás jogát is. A városi törvényszék ülésein ugyanaz a városbíró elnökölt, és ugyanazok a szenátorok bírászkodtak, akik a tanácsülések testületét alkották. Számuk általában 12, de a Rákóczi szabadságharc idején 5-6 tanácsosnál több nincs jelen, s az is előfordult, hogy a bíróval együtt csupán 4-en voltak jelen. A közigazgatási és igazságszolgáltatási iratanyagot acta politica et iuridica néven együtt kezelték 1787-ig, s a tanácsi iratok között találjuk. A pertestek viszont e fond b) állagában találhatóak külön sorozatba rendezetten. Külön törvényszéki ülésekről készült jegyzőkönyvek csak 1728-tól adnak önálló sorozatot, az azt megelőző közel 40 év bírászkodási ügyeit – nemegyszer részletes tanúkihallgatásokkal – a tanácsülési jegyzőkönyvekben kereshetjük.

Az a) állag a törvényszéki jegyzőkönyvek (1728–1845), ezen belül külön sorozatban a tisztázati példányok és külön a töredékes jegyzőkönyvek és fogalmazványok. A jegyzőkönyvekhez eredeti segédlet – mutató – is tartozik (1728–1838). A már említett b) állagot a polgári- és büntetőperek (Causae civiles criminales) alkotják (1699–1787). A c) állagban találhatóak a bírászkodással kapcsolatos törvényszéki iratok (Acta iuridica) 1788–1848, amelyek eredeti segédkönyvek segítségével kutathatók. Iktatókönyvek: 1788–1790, mutatók: 1766–1848. A d) állag a vegyes törvényszéki iratokat foglalja magában (1750–1848). Ezen belül külön-külön sorozatban találhatóak az adósságot követelő perek, a becsületsértési, a birtokperek, büntetőperek, bér- és díjfizetést követelő perek, csődperek, elővételi jogon alapuló perek, elsőbbséget követelő perek, hatalmaskodási, hozomány iránti, ítélet végrehajtása iránti, kártérítési, örökség iránti, számoltató, szerződésből folyó, válóperek és letét-zálogperek. Megjegyzendő, hogy a d) állag kezdő éve ugyan 1750, de elenyésző mennyiségű az 1750–1787 közötti irat. A b) és d) állaghoz új segédlet áll rendelkezésre.

Az acta iuridica iratanyaga a háborús években olyan helyen tárolódott, hogy 19. századi anyagának egyharmad része károsodást szenvedett.

SZVL IV. B. 1102. Székesfehérvár Város Bizottmányi Közgyűlésének iratai 1848–1849. 2,3 ífm.

a) Jegyzőkönyvek 1848–49. 0,35 ífm.

b) Iratok 1848–49. 1,95 ífm.

Lásd: BFL IV. 1101. Székesfehérváron 1848. május 24-én jött létre az új helyhatóság, amelynek iratai többségében magyar nyelvűek, de van közte német nyelvű irat is. Az a) állag jegyzőkönyveinek tisztázati és fogalmazati példányai egyaránt fennmaradtak. A jegyzőkönyvi bejegyzések sorszáma megegyezik a kapcsolódó, b) állagban található ügyirat számával, így a segédkönyvek – mutatók – számai mindkettőre vonatkoznak. Az iratanyag jelentős forrásértéket képvisel, mivel teljes áttekintést nyújt az 1848–49. évek városi történéseiről, a főhatóságok és más törvényhatóságok átiratai pedig számos jelentős országos eseménnyel kapcsolatban tartalmaznak adatokat.

SZVL IV. B. 1103. Székesfehérvár Város Községtanácsának iratai 1851–1860. 1,8 ífm.

a) Választmányi ülések jegyzőkönyvei 1851–1860. 0,5 ífm.

b) Iratok 1851–1859. 1,3 ífm.

Lásd: BFL IV. 1102. A „községi közügyek ideiglenes rendezéséről” 1851. aug. 18-án kiadott belügyminiszteri rendelet végrehajtása során a kerületi főispánok javaslatára a helytartó által 3 évre kinevezett képviselőkből országszerte megalakultak a „községtanácsok”. Székesfehérvárott 1851. nov. 27-én a megyei főnök népgyűlésen ismertette a kinevezettek névsorát, akiket a 3 év lejárta után 1855. ápr. 26-án szinte teljes számban újra jelöltek. Az „ideiglenes”-nek nevezett rend 1859. október 22-ig tartott. Ekkor iktatták be az új polgármestert, aki december 16-án „új rendet és ügymenetet” léptetett életbe, s ezen változtatást csak az 1860. évi Októberi Diploma bevezetése hozott.

A „községtanács” vagy „községi választmány” volt a városi tanács mellett a község gazdája. Önkormányzati jogköre kevés, az is ideiglenes jellegű. Feladata a városi ügyek intézése, a felsőbb helyről érkezett intézkedések végrehajtása volt. A kinevezett tisztikar a kormányzattól függött. A politikai hatalom ellenőrizte a községtanácsra átruházott jogkörök végrehajtását. Emellett a községi választmány még megmaradt helyhatósági jogkörével a külön törvény által nem szabályozott esetekben igyekezett – sokszor eredményesen – a város statútumainak, a múltban élvezett szkv.-i kiváltságainak érvényt szerezni.

1850. december 1-től Székesfehérvár a Fejér megyei főnökség közvetlen felügyelete alá került, kerületileg viszont a sopronitól a pest-budaihoz csatolták, s az anyaországi 5 kerület felett a helytartóság budai osztálya állt. A helytartó 1851-ben a polgármester, a főügyviselő, a házi pénztárnok mellett 2 fizetési tanácsnokot és 25 képviselőt nevezett ki. A „fejedelmi” és a városi ügyek intézését a városi tisztviselők mellett a lakosság arányában 6 fizetés nélküli tanácsnok látta el, akiket a 25 képviselő saját soraiból választott. A községtanács a rendszeres, szokványos munkák elvégzésére alkalmi vagy állandó bizottságokat alakított, egy-egy tanácsnok, vagy képviselő vezetésével. 1851–1859 között Székesfehérváron a következő 16 bizottság létesült: közmunkafelhasználási, rendőrségi teendőkre és előfogatok kiszolgáltatására felügyelő, gazdasági, katonai-beszállásolási, kórházi, árva, szépítési, városi pénztárak számadását ellenőrző, iskolai és újoncozási, telekfelszólalási, marhavész, betegek-öregék intézete és a koldulás megszüntetésére alakított, csatornák és járdák készítésére felügyelő, téglaegetésre felügyelő, borfogyasztási, háztetőknek nem gyúlékony anyagokkal fedésére felügyelő bizottmány. Az 1859. december 16-án életbe léptetett „új rend” a városi hatóság munkáit egy-egy „osztályfőnök” vezetésével 3 osztályba sorolta: a város gazdaságának és pénzügyeinek intézése, a rendőrségi és peres ügyek, és a

közigazgatási munkák. Ez a felosztás túlélte a Bach-féle provizóriumot, a későbbi évtizedekben kialakult tanácsí ügyosztályok csíráinak lehet tekinteni őket.

Az a) állagban található csaknem teljes, hitelesített, évente újra kezdődő sorszámozású jegyzőkönyvek a korszak hű képét adják. Bemutatják a várost, annak mindennapi életét, a választmány hatáskörébe tartozó teendők sokrétűségét, az alkotmányjogi küzdelmeket és a polgárosodás folyamatát. A b) állagban található iratok a jegyzőkönyv tételszámával és a tárgyalás napjának feltüntetésével darabszinten rendezettek. Eredeti segédlete csak az 1853. évnak van (mutató). A kutatás megkönnyítésére az 1851–59. évekből betűrendes tárgymutató készült. Az anyagban a legkülönbözőbb témák fordulnak elő pl. letelepedési kérelmek, hivatalnokok névjegyzéke, városi kötelékbe felvétel stb.

SZVL IV. B. 1104. Székesfehérvár Város Bizottmányi Közgyűlésének iratai 1861. 0,1 ifm.

Az 1860. október 20-án kiadott Októberi Diploma rendelkezései értelmében Székesfehérvár törvényhatósági bizottmányát is újjászervezték. 1860. december 27-én tartották az első bizottmányi közgyűlést. A bizottmányi közgyűlés utolsó alkalommal 1861. szept. 4-én ült össze. Az 1861. szeptember 8-ról kelt kir. udvari rendelet a város bizottmányát feloszlatta.

A fond két állagból áll. Az a) állagban közgyűlési jegyzőkönyv található, amelynek eredeti segédkönyve – mutató – is rendelkezésre áll. A b) állag, az 1861. év közgyűlési iratai a tanácsí iratok között – IV. B. 1107. b) – található.

SZVL IV. B. 1105. Székesfehérvár Város Polgári Választmányának iratai 1864–1867. 0,14 ifm.

A Polgári Választmány hatásköre a Bach-korszakbeli községi tanácsí választmányéval egyezik meg. A testület tagjai a polgármester, a főbíró, a városkapitány, a tanácsnokok és a választott polgárok voltak. A testületi szervnek különösen gazdasági ügyekben, valamint a tisztikar választásában volt szerepe.

Az a) állag a jegyzőkönyveket, a b) állag az iratokat foglalja magában. Kutatásához segédlet nem áll rendelkezésre, de csekély terjedelme miatt könnyen átnézhető.

SZVL IV. B. 1106. Székesfehérvár Város Városhatósági Közgyűlésének iratai 1867–1871. 0,35 ifm.

a) Jegyzőkönyvek 1867–1871. 0,25 ifm.

b) Iratok 1867–1871. 0,1 ifm.

A Városhatósági Közgyűlés feladata a törvényhatóság újjászervezésére irányuló szervezőbizottmány létrehozása volt. Szerepe a Törvényhatósági Bizottság létrejöttéig van.

A fond b) állagában található iratok mellett nem maradtak fenn az eredeti segédkönyvek, de kis terjedelmük miatt könnyen átnézhető.

SZVL IV. B. 1107. Székesfehérvár Város Tanácsának iratai 1849–1872. 23,42 ifm.

a) Jegyzőkönyvek 1849–1872. 2,7 ifm.

b) Iratok 1849–1872. 16 ifm.

c) Népszámlálási iratok 1850, 1857, 1869. 3,3 ifm.

d) Katonai iratok 1854–1871. 0,55 ifm.

e) Végrendeletek 1849–1871. 0,39 ifm.

f) Betáblázási jegyzőkönyvek 1849–1857. 0,12 ifm.

g) Gyógyszerkönyvek 1849–1865. 0,36 ifm.

A fond Székesfehérvár város legfontosabb közigazgatási szervének iratait tartalmazza. A városigazgatás szinte minden területét felöleli az iratanyag. A jegyzőkönyvek és iratok kutatásához eredeti segédkönyvek – mutatók – állnak rendelkezésre. Megjegyzendő, hogy a város polgármesterének általános iratai – a IV. B. 1110. fond b) állaga – az 1859. évet követően e fond b) állagában folytatódnak. Ugyancsak itt található az 1861. évről a város Bizottmányi Közgyűlése iratainak b) állaga – IV. B. 1104. b) – is. Forrásadottságai miatt különösen kiemelendő a c) állag, a népszámlálási iratok anyaga, amely 3 korszakból őriz adatokat: 1850, 1857, 1869. A felvételi ívek városrészenként következnek. Az összeírólapok és a házankénti összesítések szintén városrészenként, s a házszámok sorrendjében készültek. Az 1857. évi népszámlálásban külön egységet alkot az idegenek összeírása. A d) állagban található katonai iratok között a sorozási nyilvántartásokban, valamint a szabadságot és elbocsátott katonák nyilvántartásában értékes információk vannak. Kiemelendő még az e) állag is, a végrendeletek anyaga. Nyelvük magyar és német vegyesen. Kutatásához korabeli és új segédlet is rendelkezésre áll.

SZVL IV. B. 1108. Székesfehérvár város bizottmányainak iratai 1849–1872. 0,8 ifm.

- a) Szervezési bizottmányi iratok 1866–1871.*
- b) Vegyes bizottmányok 1871.*
- c) Katonaügyi bizottmány 1861–1870.*
- d) Adóbizottmány 1868–1869.*
- e) Jogügyi Szakosztály 1868–1869.*
- f) Ínségügyi Bizottmány 1866–1867.*
- g) Ipari- és Kereskedelmi Szakosztály 1868.*
- h) Pénzügyi Szakosztály 1868–1893.*
- i) Állandó Bizottmány 1866.*
- j) Közegészségügyi Szakosztály 1866–1871.*
- k) Csőszfogadási Bizottmány 1851–1872.*
- l) Nevelésügyi Szakosztály 1867–1870.*
- p) Kölcsönrendező Szakosztály 1848–1866.*
- q) Árvaiügyi választmányi ülés jegyzőkönyvei 1852–1856.*
- r) Árvaiügyi Szakosztály iratai 1866–1872.*
- s) Árvapénztárt vizsgáló bizottmány 1870–1871.*
- t) Gazdasági Szakosztály 1849–1871.*
- u) Kórházi Szakosztály 1849–1872.*

1867. március 8–11-i intézkedéseivel a kormány elrendelte a törvényhatóságok újjászervezését, s e folyamat részeként Székesfehérvárott a közgyűlés újjáalakította bizottmányait – az 1848. évi szkv.-ról szóló XXIII. tc., valamint az 1861-es jogfolytonosság alapján –, amelyek 1871–72-ig működtek.

E fondban azonban az ezt megelőző időszakból származó iratok is helyet kaptak. Kis terjedelmük, hasonló jellegük és azonos tárgyuk miatt célszerű volt együtt kezelni az iratanyagot. A fond a különféle bizottmányok és szakosztályok jegyzőkönyveit tartalmazza. Segédlet nem áll rendelkezésre hozzá.

SZVL IV. B. 1109. Székesfehérvár Város Árvabizottmányának iratai 1858–1861. 3 ifm.

Az abszolutizmus idején a birodalmi bürokrácia az árvák és gondnokoltak ügyét is szabályozta. Egy 1851. augusztus 9-én kiadott rendelet árvabizottmányok, mint első fokú gyámügyi hatóságok felállítását írta elő.

Az Árvaiügyi választmány 1852-ben jött létre, amelynek iratai a IV. 1108. fond q) állagában találhatóak. E fond anyagát iratok, pénztári főkönyvek és segédkönyvek – mutatók – alkotják. Tartalmazza az árvák és özvegyek tulajdonát képező ingatlanok és ingóságok leltárait, árverési

jegyzőkönyveket, osztályegyezségeket. Forrásértéke igen gazdag, elsősorban társadalom- és családtörténeti kutatások, adatgyűjtések szempontjából jelentős.

SZVL IV. B. 1010. Székesfehérvár város polgármesterének iratai 1850–1869. 10,4 ifm.

a) Elnöki iratok 1850–1869. 3,44 ifm.

b) Általános iratok 1850–1859. 6,96 ifm.

A város polgármesterének iratai a tanácsi iratokhoz hasonlóan a városigazgatás sokszínű dokumentumai. Mindkét állagához eredeti segédkönyvek állnak rendelkezésre, az a) állaghoz mutatók, a b) állaghoz iktatók, mutatók és sorkönyvek vannak. A b) állagban található általános iratok anyaga 1859 után, másik fondban, a IV. B. 1107. fond b) állagában, a tanácsi iratok között folytatódik.

SZVL IV. B. 1111. Székesfehérvár Város Kamarási Hivatalának iratai 1848–1872. 2,5 ifm.

a) Számadáskönyvek 1849–1871. 0,95 ifm.

b) Vegyes számadások 1849–1872. 1,55 ifm.

A fond a város gazdálkodására nézve tartalmaz elsősorban adatokat, de b) állagában itt-ott érdekes névanyag is található. A város alkalmazottai, különböző szolgálattevők, a városi iskolák tanítói, hasznobérlők neve szerepel a vegyes számadások anyagában.

SZVL IV. B. 1112. Székesfehérvár Város Adóhivatalának iratai 1848–1872. 8 ifm.

a) Adófőkönyvek 1848–1872. 7,79 ifm.

b) Iratok 1850–1869. 0,24 ifm.

Lásd: BFL IV. 1005. A fond a) állagában található adófőkönyvek városrészenként rögzítik az adózók nevét. Szerepel foglalkozásuk is. A b) állagban adóbevallási ívek található adótípusonként, szintén városrészenként. Az íveken szerepel az adózó neve és foglalkozása. Segédkönyve nincs, de kis terjedelme miatt könnyen átnézhető.

SZVL IV. B. 1113. Székesfehérvár Város Árvahivatalának iratai 1848–1872. 1,45 ifm.

a) Iratok 1859–1871. 0,9 ifm.

b) Számadások 1849–1858. 0,25 ifm.

c) Számadási okmányok 1849–1867. 0,3 ifm.

A 19. század elején az árvák vagyonának kezelését és a gyámok ellenőrzését a tanácson belül megszervezett árvahivatal végezte. Az abszolutizmus idején az árvaügyekkel a császári és királyi bíróságok foglalkoztak. 1861-ben visszaállították az árvahivatalt. Ebben a fondban több korszak árvahivatali iratai találhatóak. A c) állagban található számadási okmányok 1858 és 1867 között hiányoznak, a másik két állag iratai a megjelölt évkörben hiánytalanok. Az iratok eredeti segédlete hiányzik, így csak átnézéssel kutatható.

SZVL IV. B. 1114. Székesfehérvár Város Telekhivatalának iratai 1850–1883. 9,5 ifm.

Lásd: SZVL IV. A. 1006. A fond jelentős részét alkotja az 1849. X. 20-i pátensen alapuló telekkönyvi kivonatok sorozata. Szerepel az anyagban a birtokosok névjegyzéke 1851–1860, az 1851. évi telekösszeírások anyaga, valamint az 1868–1883 közötti évekből származó teleknyilvántartási birtokkivonatok.

SZVL IV. B. 1115. Székesfehérvár Város Számvevői Hivatalának iratai 1848–1872. 2,7 ifm.

A hivatal az önkormányzat vagyónával, s annak változásaival foglalkozó szakhivatal. A hivatal fontosságát mutatja, hogy 1848 júliusában Székesfehérvár város tanácsa kinyilvánította, hogy a számvevőre minden bizottságban szükség van, így tagja is lett azoknak. A hivatal új szabályozását a fond utolsó évében kezdeményezték. Ekkor a város közgyűlése bizottságot küldött ki a számvevői gyakorlat ellenőrzésére. Az 1872. évi szervezési szabályrendelet 58. §-a rendelkezik ugyan a számvevőségéről, de különös változtatást nem hoz, fenntartja az egyes pénztárak önállóságát.

A fondban házipénztári iratok, házipénztári számadási okmányok találhatóak, évről-évre elhelyezve. Utóbbiakban viszonylag sok név található. A nyugtákból kiderül sok fehérvári polgár foglalkozása. Kimutatásokat találhatunk a városi kifizetésekről, amelyekben az egyes foglalkozási csoportok tagjaira lelhetünk adatokat, elsősorban a nagyobb jelentőségű, város által megrendelt munkálatok esetében vannak érdemleges adatok.

SZVL IV. B. 1119. Székesfehérvár Város Törvényszékének iratai 1848–1850. 1,3 ifm.

a) Jegyzőkönyvek 1848–1850. 0,3 ifm.

b) Büntetőperek 1848–1850. 0,3 ifm.

c) Polgári perek 1848–1850. 0,7 ifm.

A márciusi törvényhozás a közigazgatás és az igazságszolgáltatás helyi feladatainak megoldásában továbbra is a törvényhatóságokra – megyei és szkv.-i – támaszkodik (1848. III. tc. 26. §.). Az igazságszolgáltatás folyamatosságát a III. tc. 27. §-a biztosította. Így a városi törvényszék is az eddigi rend alapján működött: a közigazgatási ülések során, előtte vagy utána – de nem elválasztva tőle – folytatták le a törvényszéki üléseket. Eddig a feudális korban az önkormányzati hatalom elválaszthatatlanul fogta össze a jogalkotás, jogalkalmazás és végrehajtó-szolgálat hármasságát: a szkv. közgyűlése alkotta meg a jogszabályokat, amelyeket a főbíró hajtott végre. Ugyanannak a magisztrátusnak a tagjai ültek a bírói fórumokon, amely a rendeleteket egyrészt kiadta, másrészt végrehajtotta.

Az önkormányzat szerkezetének átrendezése, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztása azonban a kor követelménye, és a forradalmi jogalkotás egyik vívmányaként meg is valósult, amikor az első Független Felelős Minisztérium kinevezése után a belügyminiszter 1848. április 19-én elrendelte az új közgyűlések összehívását. A szétválasztás azonban nem következett, mert a törvényhozás nem intézkedett új városi bírósági szervezet kialakításáról, hanem a korábban fennálló keretek módosításával mindössze azt tette lehetővé, hogy a képviselőtestület közgyűlésének irányítása alatt külön 2 ágazat, igazgatási egység alakuljon ki: a polgármester vezetésével a közigazgatási ágazat, és a főbíró vezetésével – de a polgármester felügyelete alatt – az igazságszolgáltatási ágazat. Viszont előrehaladást jelent az is, hogy a szétválasztás következtében a törvényszék személyi állománya is állandósult, s így maradt fenn a szabadságharc idején is.

Ez a szerkezeti változás Székesfehérvár szkv.-ban a május 11-én lezajlott tisztújító közgyűlés utáni tanácsi ülés határozata alapján az új tisztviselők első képviselőtestületi ülésén, május 24-én nyert elfogadást, amikor kimondták, hogy a büntető- és polgári pereknek gyors elrendezése érdekében állandó külön törvényszék alakuljon (elnökből, 4 közbíróból és jegyzőből). Sem a munkaköri ágazatokban, sem a hatáskör terjedelmében lényeges változás nem következett be, a polgári forradalom előtti joggyakorlat maradt továbbra is érvényben, mely gyakorlatot ők maguk, a kortársak sem érezték merőben újnak, amit legfőképpen az igazol, hogy az előbbi jegyzőkönyvet vezették tovább, a következő sorszámmal.

Fennállásának időtartama alatt Székesfehérváron a városi törvényszék elvileg két tanácsra tagolódott: a polgári és büntetőtanácsra, mindkettőnek a főbíró volt az elnöke, a gyakorlatban azonban együtt tárgyalták a polgári és büntetőperes ügyeket. A szabadságharc idején a mezei és kisebb rendőri kihágások a főkapitány hatáskörébe tartoztak. Kisebb büntények megítélésében a

korábbi rendhez hasonlóan a büntető-bizottság járt el. A büntető, vagy „fenyítő bizottság” állt a kapitányból mint elnökből, 1 tanácsnokból, 1 szavazattal bíró jegyzőből – ők töltötték be a bírói szerepet – és a szavazati joggal nem rendelkező tisztí ügyészből, aki a vádat képviselte. A büntető-bizottságnak a kisebb bűntények esetében hozott ítéletét – a birtokon belül – a vádló és a vádlott a törvényszékre fellebbezhette. A polgári keresetek legfőbb felelőse a főbíró volt, de a sok csekély kártérítési, kisebb becstelenítési és igen kis összegű adóssági követelések miatt a várost 9 kerületre (negyedre) osztották, ahol az illetékes tanácsnok ítélte. A tanácsnok ítélete ellen a törvényszékre lehetett birtokon kívül fellebbezni, birtokon belül csak abban az esetben, ha abban mindkét fél megegyezett.

A törvényszék, mint másodfokú joghatóság elé került a fellebbezés a városi kapitány, a büntető-bizottság, a negyedbeli tanácsnokok és a város bírójának döntése ellen. Mint elsőfolyamodású bíróság elé, ide tartozott mindaz a bűntény, amelynek várható büntetése 25 pálcánál, ill. ¼ évi fogságnál több volt, s azok a polgári perek, amelyek a fenti alsóbb fokú bíróságok hatáskörét meghaladták.

A rendőrség, az egyes bírák, hivatalnokok, szakbizottmányok ellenőrzése mellett a törvényszék feletti felügyeletet is a főpolgármester gyakorolta. A városi igazságszolgáltatás eme fórumai mellett felállították a statáriumi törvényszéket is, amelynek egyetlen üléséről tudunk – 1848. szeptember 20. –, de ezen nem hoztak halálos ítéletet. Jegyzőkönyv készült erről, utalást találtunk rá, de maga a jegyzőkönyv elveszett.

1849. január 3-án császári katonaság szállta meg a várost, betiltották a közgyűlést, a „lázádok” ellen rögtönítélő törvényszéket állítottak fel, majd hűségnyilatkozatra szólították fel a várost. Az osztrák katonaság csak április 25-én távozott Székesfehérvárról, az első közgyűlést május elsején tartották meg, de a törvényszék január 15-től folyamatosan tartotta üléseit, sőt, nemcsak az 1848-as év gyakorlata szerint hetenként két alkalommal, hétfőn és pénteken, hanem sokszor naponta. Személyi összetétele azonos volt az előző időszakéval. A forradalom alatti utolsó törvényszéki ülést a jegyzőkönyv tanúsága szerint június 16-án tartották.

Július 12-én foglalták el az osztrákok újból Székesfehérvárt, s a császári biztos aug. 1-jén új városi tisztviselőket nevezett ki, újjáalakította a tanácsot, kinevezte az új tisztviselőket. A legközelebbi törvényszéki ülést augusztus 28-án tartották, a jegyzőkönyvet ugyan folytatták, de újrakezdődő sorszámossal látták el az ügyeket. Az augusztus 1-jén kinevezett tanács 9 személyből, valójában csak 6 személyből állt (3-3 tanácsnok felváltva tevékenykedik). A szabadságharc bukása után átmenetileg megszüntették a polgári forradalom vívmányát: a közigazgatási és az igazságszolgáltatási ágazat különválasztását, hogy majd az abszolutizmus idején ismét visszaállítsák, de egészen más rendeltetéssel. A közigazgatási tárgyak nem voltak szorosan elkülönítve a törvényszékiektől, többnyire ugyanazon ülésben, azonosan tárgyalták. Némelykor külön törvényszéket tartottak, a város bírója elnökletével, mellette 3 tanácsnok, a jegyző és a tisztí ügyész vett részt. A törvényszék tagjai nemcsak törvényszéki kiküldetéssel, hanem mint a politikai adminisztráció orgánumai, a közigazgatás minden ügyével foglalkoztak. Az igazságszolgáltatás módja hasonló az előbbi időszakéhoz. Tulajdonképpen ez a törvénykezési gyakorlat marad meg 1850 áprilisáig, bár közben fontos szervezeti változás történt.

A szabadságharc leverése után az államszervezeti változtatásokkal a törvénykezés felépítése is átalakult. A császári önkényuralom nemcsak a közigazgatás hagyományos, történeti struktúráját változtatta meg, hanem az igazságszolgáltatását is. Ferenc József az 1849. november 3-i nyílt parancsban hagyta jóvá, és Haynau november 10-én hirdette ki, hogy a bírói szervezet és perrendtartás az új szabályok szerint átdolgozandó. A legfőbb törvényszék Bécsben székelt. Ez az intézkedés volt a kiindulópont ahhoz, hogy a közigazgatás végrehajtó-szolgálatát az igazságszolgáltatástól elszakadjon.

Székesfehérvár szkv. a Dunántúl nagy részével együtt, az ország 5 kerülete közül a soproni főtörvényszéki kerülethez tartozott. Ennek vezetője 1849. december 22-én leiratot intézett a

városhoz, amelyben többek között kötelezte a törvényszéket, hogy működését folytassa, s a fellebbezéseket a soproni főtörvényszékhez irányítsa.

A törvényszéki iratok irattári rendszere eredeti. Középszinten rendezett, éveken belül újra kezdődő sorszám szerint (1849 januárjában és augusztus végén is 1-gyel kezdődnek az iratok). Az iratok sorszáma megegyezik a törvényes üléseken készült jegyzőkönyv vonatkozó ügyszámával. Külön mutató nem segíti a tájékozódást. Mivel azonban a törvényszéki ülések jegyzőkönyvei szinte teljes számban fennmaradtak, kutatási lehetőség a jegyzőkönyv segítségével. Az iratanyag terjedelme: 1848 januárjától 1850. április 10-ig bezárólag. Nagyobb hiányok: 1848 júniusában és szeptemberében, 1849. január – március végéig, július és augusztus hónapban. Az 1848. szeptemberi és 1849. márciusi iratanyag nagymértékben rongálódott. A törvényszéki iratok azon túl, hogy a város mindennapi életére, a lakosok ügyes-bajos dolgaira, szokásaira vetnek fényt, sok adatot, elszórt utalást tartalmaznak várostörténeti, néprajzi, gazdaságtörténeti, családtörténeti, hivattörténeti és a társadalmi viszonyok vizsgálatának szempontjából is. A vagyonelemlékek utalnak a különböző társadalmi réteghez tartozók vagyoni állapotára, az átlagos háztartás felszereltségére, az egykori lakás beosztására, az üzletek árukészletére, az egyes árucikkek, termények árára, a tulajdonos kulturális színvonalára, érdeklődési körére. Az árverezések jegyzőkönyvei sok polgár nevét, foglalkozását megőrizték, a hagyatékok leírása közben derül fény az akkori temetési és egyéb szokásokra. A különböző jelentések, kimutatások az akkori gazdasági helyzetről is tájékoztatnak. Az örökösödési ügyekből egyes családok nemzedékeken keresztül sorsáról, esetleg társadalmi helyzetének megváltozásáról, emelkedéséről vagy elszegényedéséről kapunk képet. A napi politikai eseményekre, a hadi helyzetre, egyesek állásfoglalására vonatkozó utalások mellett található adatok a városiasodás folyamatára is.

SZVL IV. B. 1120. Székesfehérvári Városilag Kiküldött Bíróság iratai 1855–1860. 0,9 ifm.

A szabadságharc leverése után az államszervezeti változtatásokkal a törvénykezés felépítése is átalakult. A Ferenc József által 1849. november 3-án jóváhagyott nyílt parancs szerinti eleinte ideiglenes igazságügyi átszervezést némi módosítással 1854-ben véglegesítették, s e rendszer szerint működtették 1861-ig.

Az iratanyag nagy része magyar, kisebb részben német nyelvű. A sorszám szerint rendezett iratok mellett egykorú segédkönyvek – mutatók – könnyítik meg az eligazodást.

SZVL IV. B. 1121. Székesfehérvár Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871. 18,2 ifm.

a) Polgári perek 1861–1871.

b) Büntető perek 1861–1871.

c) Árvatörvényszéki iratok 1861–1871.

d) Csődiratok 1861–1867.

e) Elnöki iratok 1865–1871.

f) Főbírói iratok 1861–1868.

Lásd: BFL IV. 1122. Az 1861-es országbírói értekezlet az 1848. évi bírósági rendszert némi változással visszaállította. Az iratanyag nagy része magyar, kisebb részben német nyelvű. Eredeti segédkönyveik csupán hiányosan állnak rendelkezésre.

SZVL IV. B. 1401. Székesfehérvár város főispánjának iratai (1919) 1939–1944. 1 ifm.

a) Főispán-kormánybiztos iratai 1919.

b) Elnöki (bizalmas) iratok 1941.

c) Általános iratok 1939–1943.

d) Országmozgósítási kormánybiztos iratai 1939–1944.

Lásd: BKMÖL IV. 401. A főispán a két törvényhatósági területre – Fejér megye és Székesfehérvár szkv. – nyerte kinevezését. A polgári közigazgatás több mint 70 esztendeje alatt (1872–1944) Székesfehérvár város élén csak egy ízben (1939–1943) állott külön főispán. A főispáni hivatal iratai tehát a kapitalista kori Fejér vármegye és Székesfehérvár történetére vonatkozó legfontosabb adatokat egy irategyüttesben tartalmazzák – FML IV. B. 401. –, de 1939–1943 között városi viszonylatban külön főispáni iratok vannak. A főispáni iratok 1942-ig teljesek, az 1943–1944. évben keletkezettek hiányoznak. E fondban találjuk az 1919. évi főispán kormánybiztos iratait is. A főispán egyik különleges hatásköréhez tartozott a kormánybiztosi teendők ellátása. Az 1918. nov. 22-én a polgári demokratikus kormány által kinevezett főispán még közös a két törvényhatóságra nézve. A főispán kormánybiztos nem kezelte külön a két törvényhatóság anyagát. A városra vonatkozó iratanyag a Fejér megyei kormánybiztos főispán 1919. évi anyagában található (FML IV. B. 402.). A megyei kormánybiztos február 15-én, a városi 18-án kezdte meg működését.

Ezek után megyei és városi kormánybiztos-főispán iratairól beszélünk. Az iratok rendje iktatószámossá. Segédkönyve nincs. Adatok találhatóak a közigazgatásra, a közbiztonságra, a gazdasági és társadalmi viszonyokra nézve. A b), c) és d) állag iratai a fentebb már említett 1939–43 közötti korszakban keletkeztek. A b) állagban csupán egy segédkönyv – iktató – található, a hozzá tartozó iratok nélkül. A c) állag általános iratokat tartalmaz, eredeti segédkönyvei közül az iktatók maradtak meg. A d) állag az Országmozgósítási kormánybiztosi iratokat foglalja magában. Eredeti segédkönyvei nem maradtak meg.

SZVL IV. B. 1402. Székesfehérvár Város Törvényhatósági Bizottságának iratai 1872–1950. 9,52 ifm.

- a) Közgyűlési jegyzőkönyvek 1872–1950.*
- b) Költségvetési Bizottság iratai 1873–1925.*
- c) Gazdasági Bizottság iratai 1923.*
- d) Egészségügyi Bizottság iratai 1900.*
- e) Reáliskolai Bizottság iratai 1874–1879.*
- f) Temetőrendező Szakosztály iratai 1874–1880.*
- g) Esküdtképes férfiak névjegyzéke 1905–1922.*
- h) Pénzügyi Szakosztály iratai 1872–1927.*
- i) Cselédügyrendező Szakosztály iratai 1901.*
- j) Szegényügyi Bizottság iratai 1901–1912.*
- k) Segítő Bizottság iratai 1930.*
- l) Kisgyűlési jegyzőkönyvek 1930–1950.*

Lásd: BKMÖL IV. 1402. A törvényhatóság közgyűlésben határoz a törvény által hatáskörébe utalt ügyekben. A közgyűlés elnöke thj. városokban a polgármester. A polgármester helyettesét a belügyminiszter jóváhagyása mellett a városi törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. Ugyanígy történik a közgyűlések számának megállapítása is. A közgyűlés elé tartozó bizonyos ügyek közgyűlési tárgyalásának előkészítése az ún. állandó választmány feladata, amelyet thj. városokban a városi tanács teljesített. A város vezető tisztviselőit is a közgyűlés választotta meg. Több állandó szakbizottságot alakítottak Székesfehérváron is. Hatáskörük csak a véleményadásra terjedt ki, melyet jelentésbe foglalva a tanácshoz küldtek, utóbbi azt saját véleménye kíséretében a közgyűlés elé terjesztette. Az állandó bizottmányok tagjait 3 évre választották, üléseikről jegyzőkönyvet vezettek, és minden fontosabb intézkedésükről jelentést tettek a törvényhatósági bizottságnak.

Az a) állagban található jegyzőkönyvek 1872–1944 között hiánytalanok. Kutatásukat megkönnyítik a mutatók (1872–1909, 1920–1922). Forrásadottságai miatt érdemes megemlíteni a g) állagban található esküdtképes férfiak névjegyzékét (1905–1922). Az l) állag a kisgyűlés

jegyzőkönyveit tartalmazza évről-évre, mellette a kisgyűlés tárgysorozatait tartalmazó kötetek (1932–1942) könnyítik meg a kutatást.

SZVL IV. B. 1403. Székesfehérvár Város Központi Választmányának iratai 1872–1950. 3,65 ifm.

Az országgyűlési – nemzetgyűlési – általános vagy időszaki képviselőválasztásokra vonatkozó – törvényekben, s az azokat követő végrehajtási utasításokban előírt – intézkedéseket a központi választmány látta el. A központi választmányra vonatkozó alaptörvény az 1874. évi XXXIII. tc. Ennek 17. §-a elrendeli, hogy minden törvényhatóságban és minden olyan városban, amely az 1848. évi V. tc. 5. §-a alapján az országgyűlésbe képviselőt küldött, meg kell alakítani a központi választmányt. A választmány elnöke a törvényhatóság első tisztviselője, a polgármester, vagy ennek helyettese. A tagok száma arányban áll a választókerzetek számával – kerzetenként legalább 2 tag –, a kerzet száma pedig a lakosok számával (pl. 1938-ban 600 szavazónál több nem lehetett egy választókerzetben).

A város szavazókerzetenkénti beosztása történeti fejlődésében nézve fondunk időhatárán belül így alakult: 1874-ben a várost 6 kerzetre osztották, majd amikor a törvény lehetővé tette, hogy az állandó helyi lakosok mellett a helyben birtokkal, gyárral vagy ipartelepellel rendelkező vidékiek is itt szavazhassanak, felállították a 7. „vidéki lakosok” elnevezésű kerzetet. A fennmaradt választói névjegyzékekben először 1894-ben találkozunk a 7. kerzettel. A 35 341/1922. BM sz. rendelet alapján a városi tanács Székesfehérvárt – a 4005/1922. sz. határozattal – 14 szavazókerzetre osztotta, majd a városi lakosok számának növekedésével az 1838. XIX. tc. 6. §-a 1–2. bek. alapján BM engedéllyel felállították a 17. szavazókerzetet is.

Az általános vagy időszaki országgyűlési képviselőválasztások névsorának összeállítása a központi választmány feladata (1874. évi XXXIII. tc. 33. §.). Az összeíró-küldöttség ülései nyilvánosak. Munkájukhoz rendelkezésükre kell bocsátani az 1848–1872-es évek választási összeírásait, az egyenes adók községi főkönyveit, a földadó-telekönnyv katasztert, ahol a tagosítás megtörtént, a tagosítási telekkönyvet, ezenkívül minden hatósági köztisztviselő, elöljáró, lelkész köteles volt a szükséges, általa nyilvántartott adatokat is benyújtani. A törvényszabta feltételek – helybenlakás, életkor, állampolgárság, iskolai végzettség, a kizáró okok hiánya – betartása mellett összeállítják a választók ideiglenes névjegyzékét. Ez a névjegyzék tartalmazza kerzetenként a választók nevét, lakhelyét, foglalkozását, életkorát és választójogosultságának alapját, ami lehetett régi jog, birtok (föld, ház), jövedelem vagy iskolai végzettség (oklevél). Az 1899. évi XII. tc. 1. §-a szerint a választók névjegyzékét hivatalból igazítják ki. Erre a feladatra a központi választmány évenként minden kerzeten 3 tagból álló küldöttséget választ. Az összeállított névjegyzék „ideiglenes”, közszemlére teszik, ellene záros határidőn belül kifogást lehet emelni a királyi curiához, amelynek határozata alapján a központi választmány a névsort véglegesíti, majd a választás alkalmával felhasználja. A 263 000/1926. BM rendelet az 1925. évi XXVI. tc. alapján foglalkozik az országgyűlési képviselők névjegyzékének új összeírásával. A törvény újra megállapította a választói jogosultságot, a kizáró okokat, majd elrendelte, hogy a választói névsort ötévenként újra összeállítsák, a közbülső években pedig kiigazítsák. A választók ideiglenes névjegyzékét a választásra jogosultak vallomásszolgáltatása nélkül az 1925. év végén a polgármester által kinevezett összeíróbiztosok házankénti összeírásai alapján készítették el, utcanevet betűrendjében, azon belül házsámok szerint. A névjegyzékek az eddigieken kívül tartalmazták a születési adatokat, a választók szüleinek nevét is. A névjegyzékből jogtalanul kimaradtak panasszal a M. Kir. Közigazgatási Bírósághoz fordulhattak ekkortól. Az összeírással kapcsolatos fontos rendelkezés még a 199 326/1930. BM sz. körrendelet, amelynek megfelelően 1930 decemberében a népszámlálást végző számlálóbiztosok egyéb összeírólapjaik mellett az országgyűlési képviselőválasztók összeírására szolgáló összeírólapokat is kitöltették.

Az egy választókerületet alkotó Székesfehérvár egy képviselőt választott. A 35 341/1922. BM sz. rendelet szerint a város 14 szavazóközében külön-külön szavazatszedő küldöttségek működtek, s a szavazás szavazóközetenként zajlott.

A hiányos, sőt töredékesnek mondható anyag forrásértéke jelentős. A választói névjegyzékek érdekes összehasonlítási alapot adnak többek között a választók összetételéről, a kerületek népességének változásáról. A választási listák elárulják, hogy mely csoportok, rétegek, kire szavaztak. Egy 1883-ból fennmaradt virilisek névjegyzéke a helyi kereskedelmi kamara tagjairól, a különböző ipart űzők számáról és jövedelméről, a töredékesen fennmaradt népességnyilvántartás pedig egy-egy kerület összes lakójáról, a lakosság összetételéről ad képet. Az anyagban megtalálhatók számlálólapok, felszólamlások, pótnévjegyzékek is. Az anyag iktatott irataihoz való eredeti segédkönyvek – iktató és mutató – az 1914–1946 közötti évekből rendelkezésre áll. A fondról készült raktárjegyzék segítségével jól áttekinthető az iratanyag.

SZVL IV. B. 1404. Székesfehérvár Város Igazoló Választmányának iratai 1931–1946. 0,24 ifm.

Az igazoló választmány a törvényhatósági bizottság megalakításával járó tennivalókat látta el, s tagjai a városi közgyűlés saját kebeléből valók. Megbízatusuk egy évre szolt. Vezetője a főispán (Fejér megyéé és Székesfehérvár thj. városé 1939–1943 közötti évek kivételével egyazon személy), előadója a törvényhatóság vezetője volt. A legtöbb adót fizetők – virilisták – névjegyzékét ötévenként, a választást megelőző szeptember 30-ig a városi adóhivatalok kimutatásai alapján a számításba jöhető adóösszegek nagyságának sorrendjében összesítették és közzétették. Ezt a jegyzéket minden év elején ellenőrizték, ha kellett javították. A bizottsági ülésen ezenkívül megállapították, hogy az egyes kérdésessé vált bizottsági tagság milyen címen illette meg az addigi bizottsági tagokat, majd a törvény értelmében az érdekelt listán a soron következő póttagot behívták. Feladatuk volt még az érdekképviselői tagok választási jogát hivatalból megvizsgálni és véleményezni. Az anyag jellegéből adódóan a polgárság vezető rétegére vonatkozóan tartalmaz értékes információkat.

Az Igazoló Választmány iratai hiányosak (1932–1944). Az iratok mellett eredeti segédkönyvek közül mutatók 1931–1946, iktatók 1932–44 közötti évekből vannak. A hiányzó évek irataira a segédkönyvekben találunk információkat.

SZVL IV. B. 1405. Székesfehérvár Város Tanácsának iratai 1872–1929. 180,6 ifm.

a) Tanácsülési jegyzőkönyvek 1872–1912. 6,37 ifm.

b) Tanácsi iratok 1872–1929. 140 ifm.

c) Katonai iratok 1872–1929. 3,2 ifm.

d) Végrendeletek 1872–1890. 0,1 ifm.

e) A testnevelési törvény végrehajtására kiküldött tisztviselő iratai 1925–1929. 0,36 ifm.

f) Kihágási iratok 1902–1908. 30,57 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 1407. A város tanácsának iratai a polgármesteri iratok mellett az egyik leggazdagabb forrásadottságokkal bíró fond a város közigazgatására vonatkozóan. Az anyagban található ügyek jellege is sokszínűséget mutat, kiterjed a városigazgatás legkülönbébb területeire. Az a) állag jegyzőkönyvei 1896-ig hiánytalanok, 1897–1902, valamint az 1905–1907 közöttiek hiányoznak. A b) állag irataihoz rendelkezésre állnak az eredeti segédkönyvek (iktató, mutató, sorkönyv). Ugyancsak a b) állagban találhatóak a polgármester általános iratai is 1928-ig, vagyis a IV. B. 1406. fond b) állagához tartozó iratok „előzményei”. A c) állag irataiban az iktatott iratok mellett külön kötetekben szerepelnek a védkötelezettek nyilvántartásai. Az iratanyag eredeti segédkönyvei nem minden évből állnak rendelkezésre, de viszonylag sok mutató fennmaradt (az 1894–1916 közötti évek). Az iktatók 1909–1929 között hiánytalanok. A d) állagban található végrendeletek mellett megmaradt eredeti mutatója, de új segédlet is készült hozzá. Megjegyzendő,

hogy a fond egyes részei (mintegy 3 ifm.) nem az iktatószámok szerinti sorrendben találhatóak a megfelelő állagban, hanem téma szerint kigyűjtve pl. Városi Könyvtár iratai, tisztviselők fizetésének kimutatása, álláspályázatok, fegyelmi ügyek, házhelyek, területek kimutatása, névváltozások jegyzéke (1872–1907). Utóbbi anyagokhoz nincs külön segédlet, de mivel egy-egy tematikus egység terjedelme általában nem haladja meg az egy doboznyi terjedelmet, így könnyen áttekinthető.

SZVL IV. B. 1406. Székesfehérvár Város Polgármesteri Hivatalának iratai 1892–1944. 78,48 ifm.

- a) *Elnöki iratok 1909–1944. 3,6 ifm.*
- b) *Általános iratok 1929–1944. 32,74 ifm.*
- c) *Építési iratok (1838) 1891–1944 (1948–49). 8,06 ifm.*
- d) *Kihágási iratok 1911–1944. 1,3 ifm.*
- e) *Rendészeti iratok 1920–1944. 19 ifm.*
- f) *Községi bírósági iratok 1935–1944. 0,5 ifm.*
- g) *Katonai ügyosztály iratai 1930–1944. 4,5 ifm.*
- h) *Közélelmezési ügyosztály iratai 1915–1944. 2,64 ifm.*
- i) *Ínségakció iratai 1924–31. 6,06 ifm.*

Lásd: BKMÖL IV. 1410. Az a) állagban található elnöki iratok az iktatószámok sorrendjében rendezettek, s az eredeti segédkönyvek – iktató, mutató, sorkönyv – is rendelkezésre állnak. A b) állagban található általános iratok kezdő éve 1929, az azt megelőző évekből származó iratok a tanácsai iratokkal együtt a IV. B. 1405. fond b) állagában találhatóak. Az állagok közül a b) és c) állag anyaga az 1950-es években tematikusan lett rendezve. Emiatt az eredeti segédkönyvek alapján nem kutatható. A rendezést követően készített segédlet, valamint a közelmúltban készült új, kiegészített tematikus mutató alapján azonban viszonylag könnyen áttekinthető (pl. egyesületek, illetőségi ügyek, magyar állam kötelékéből elbocsátott személyek, állampolgárságra vonatkozó ügyek stb.). A témák könnyen fellelhetők, az egyes iratok visszakereshetősége azonban nem biztosított. A c) állaghoz –építési iratok – külön névmutató is készült. A d) és e) állag eredeti segédkönyveik alapján kutatható. A h) állag – Közélelmezési ügyosztály – irataiban a megművelt földekről, kertekről szóló kimutatásokban érdekes adatokat találunk (birtokos és bérlő neve, utca, hrsz. szám, telekkönyvi sz.).

SZVL IV. B. 1407. Székesfehérvár város tiszti főügyésének iratai 1872–1944. 2,6 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 1411. A tiszti ügyész hivatala már a feudális korban is létezett, működését 1850–1866 között ideiglenesen felfüggesztették, véglegesen 1950-ben, a tanácsrendszer bevezetésével szűnt meg. Funkcióinak elvi alapjait az 1870. XLII. tc. 60.§-ára épülő 827-35/1872. sz. közgyűlési határozat 56. §-a határozza meg Székesfehérváron. Feladataival a város szervezési szabályrendeletei is időről-időre foglalkoztak. „Fiskus magistrualis” néven szerepelt a feudális korban, és a városi törvényszékek előtt minden büntetőperben a vádhatóságot képviselte. A polgári korban már inkább a „városi ügyvéd”-jének tekinthető. Fő funkciója hármasszintű volt, s ez az iratok tárgyában is megmutatkozik: 1. Vagyonjogi kérdésekben a városi tanács jogi képviselője, a város jogtanácsosa 2. Jogügyi vonatkozásban a polgármester közvetlen referense 3. A tisztviselők elleni fegyelmi eljárásoknál vádbiztosként jár el. A közadók behajtásánál, s az ebből keletkezett elsőbbségi és igényperekben a kincstár, a pénzügyigazgatóságot képviselte. A tiszti ügyészi hivatal a tanács, 1930 után a polgármesteri hivatal szervezetéhez tartozott. Vezetője a tiszti ügyész, vagy más néven „városi ügyész”, 1892-től tiszti főügyész. Segítőként e fond időhatárának kezdetén csak egy írnok áll mellette, kérésére 1878-ban egy joggyakornoki, majd másodügyészi állást is szerveztek mellé.

A tiszti főügyész hivatalának iratanyaga: túlnyomórészt a hozzá kiosztott tanácsai, közigazgatási bizottsági és árvaszéki – gondnoksági – ügyek, a város vagyoni érdekeinek megvédése érdekében keletkezett iratok, kisajátítási és lakásügyek, kielégítési végrehajtási kérelmek, sommás keresetek, haszonbérleti szerződések, kisebb részben a főügyész magángyakorlata folytán keletkezett iratok. Az iratok egy része minden irattári rendszert nélkülöz. Az iratok más része eredeti kútfős rendszerben (1-10.), kútfőnként újakezdődő sorszám szerinti rendben található. Kútfők: 1. Haszonbérleti szerződések, 2. Egyéb szerződések 3. Kielégítési végrehajtási kérvények (1910–1929) 4. Gondnoksági ügyek (1910–1929) 5. Sommás keresetek (1866–1908) 6. Különböző ügyiratok (1866–1908) 7. Hivatalos feljegyzések (1895–1910) 8. Egyéb feljegyzések iratai 9. Lakásügyek (1919) 10. Ügyészi irományjegyzékek. A kútfő-rendszerű iratanyagból hiányzik az 1., 2., 8. és 10. kútfő anyaga. Bár vannak eredeti segédkönyvek (közigazgatási 1883–1897 és kincstári 1889–1893 iktatókönyvek és névmutató az iktatókhoz 1874–75, perkönyvi mutató és tárgymutató) az irattári rendszer nélküli anyagnál kutatni csak egyenkénti átnézéssel lehet. A kútfősnél tárgymutató könnyíti meg az eligazodást.

SZVL IV. B. 1408. Székesfehérvár Város Árvaszékének iratai 1872–1949. 20,62 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 1412. és BéML V. 180. Az 1870. évi XLII. tc. 8–10. pontja kimondja, hogy a törvényhatóság hivatalból gyámja és gondnoka a területén lévő valamennyi árvának és gondnokoltnak. De az árvaügy végleges, országos rendezéséig az egyes törvényhatóságok az árvaügyek ellátására és az árvák pénzének kezelésére az eddigi gyakorlatot ideiglenesen folytathatják. Így Székesfehérvárott 1870-ben még árvaügyi bizottmányról, 1871-ben már árvaügyi szakosztályról beszélnek a közgyűlési jegyzőkönyvek.

Az árvaszék felállítására vonatkozó tervezetet a közgyűlés 1872. február 27-én fogadta el. Az árvaszék tisztviselőit az április 18-i tisztújító közgyűlés választotta meg. Az anyagi gyámsági jogot, a gyámokra és gondnokokra felügyelő hatóságok szervezetét és eljárását az 1877. évi XX. tc. szabályozta. Ehhez csatlakozott az 1879. május 12-én, majd ennek kiegészítésére 1884. február 23-án alkotott városi szabályrendelet az árva-, gyám- és örökösödési ügyek gyakorlatáról, az árvaszék személyzetéről, a munkafelosztásról, az árvapénzek kezeléséről. Utóbbi némi kiegészítéssel 1945-ig a hatályos városi szabályrendeletek között szerepelt.

Az árvaszék az árvaszéki elnök közvetlen rendelkezése, felügyelete és személyes felelőssége alatt álló szakhatóság, amely a fennálló törvények, törvényerejű rendeletek mellett – külön ügyviteli szabályok alapján – az illetékessége alá tartozó ügyekben önállóan működik, más hatóságokkal közvetlenül érintkezik, negyedévenként a közigazgatási bizottsághoz, évenként a közgyűléshez terjeszti be jelentését.

Az örökösödési eljárásról szóló törvény a hagyatékok kezelését a járásbírószágra és a közjegyzőkre ruházta át.

Szervezete: elnöke kezdetől a polgármester, később, ha a polgármesternek megfelelő jogi végzettsége nem volt, a tanácsnok; 2 előadó ülnök, jegyző – ez az aljegyzők egyike, jogi végzettségű tag – ügyész, a törvényhatóság tiszti ügyésze – ki csak véleményez, nem bír szavazati joggal, és 6 szavazó ülnök. Szakközege: a közgyám, ki kezdetben egyúttal árvapénztárnok, árvatári ellenőr, városi főszámvevő. Mivel tömeges aktával dolgozott, 1930 után is külön iktatóval rendelkezett, irattári teendőit pedig elkülönített kezelés mellett a városi levéltárnok teljesítette. Az árvaszék határozatai ellen a közigazgatási bizottsághoz, végső fokon a BM-hez lehetett fellebbezni. Ügyviteli szabályzatát az 128 000/1902. BM sz. és a 7740/1923. ME sz. rendelet módosította.

Irattári kezelésben az alapszámos rendszert követi. Valamely ügyben első ízben beérkezett első iktatószáma lett az ügy alapszáma, a több évre átnyúló ügy iratainak gyűjtőjére évről-évre ráírták az új alapszámot. Az árvaszéki iratok főbb ügykörei: hagyatéki ügyek, szerződések jóváhagyása, gyámi számadások, holttányilvánítások, tartási, atyasági, elhagyatottsági, örökbefogadási,

gondnokság alá helyezési, kölcsön, kiskorúak házasságkötési, nagykorúsítási ügyek. Eredeti segédkönyveinek egy része fennmaradt, mutatók 1872–1908 (37 kötet), iktatók 1872–1930 (54 kötet), sorkönyvek 1872–1905 (15 kötet). Kutatni azonban legcélszerűbb az új segédlet alapján. Az árvaszék iratai a családnevek betűrendjében lettek rendezve, a hozzá kapcsolódó betűrendes mutató alapján könnyű benne tájékozódni. Ez az új segédlet lefedi a teljes iratanyagot.

SZVL IV. B. 1409. Székesfehérvár Város Adóhivatalának iratai 1872–1949. (50) 15 ifm.

Az adóhivatal a városnak adóbeszedő, adóbehajtó, adókezelő és elszámoló közege. Önálló hivatalt képezett: külön pénztára, számvitele, külön pecsétje, iktató-, kiadóhivatala és irattára volt. Az adóhivatal az állami törvényhatósági és városi adókat, illetekeket és díjakat a fennálló törvények és szabályrendeletek értelmében kiveti, könyveli, nyilvántartja, behajtja és elszámolja. Összeírja a mezőgazdasági cselédeket, a közmunkára kötelezetteket, gondoskodik a közmunka-váltáság beszédéséről és behajtásáról. A közadók módjára behajtandó követeléseket előírja, behajtja, elszámolja. Nyilvántartja az ingatlanokra vonatkozó birtokváltozásokat is. Az adóhivatal élén a képviselőtestület által választott adóügyi számvevő áll, aki közvetlenül a polgármester alá van rendelve, neki és a tanácsnak havonként jelentést tesz az adópénztár állapotáról, a végrehajtások eredményéről. Adóügyekben köteles a főszámvevőt mindenkor tájékoztatni, az adóhivatal által összeállított pót-adókievetési lajstromokat a számvevőségnek felülvizsgálat céljából meghatározott időn belül bemutatni. Az adóhivatal felveszi az adóügyi panaszokat és kérelmeket, azok gyors elintézéséről gondoskodik, kiállítja az adómentességi bizonyítványokat és az adófőkönvi kivonatokat. A hivatal személyzete a hivatal vezető adóügyi számvevőből, az alszámvevőkből, számtiszttekből, gyakornokokból, napidíjasokból állt. A hivatalhoz tartoztak a végrehajtók is.

Az adóhivatal adókönyveit a város 5 kerülete szerint külön-külön vezették. Az 1930-as években (1932) 4 adókerület volt Székesfehérváron. A Közigazgatási Számvevőség államosításakor (1938) az adóhivatalt is átszervezték, 1939-ben 6 adókerületet állítottak fel a városban. A fond adófőkönveket tartalmaz (229 kötet). A főkönvek főbb rovatai: sor – ház – birtokív szám, név, foglalkozás, állami adótartozás (lerovás), városi adótartozás (lerovás). Kutatási lehetőség: mutató hiányában a kötetek végiglapozásával lehetséges.

SZVL IV. B. 1410. Székesfehérvár Város Számvevői Hivatalának iratai 1874–1930. 10,2 ifm.

Az önkormányzati gazdálkodás eredményességét nagymértékben elősegítik azok a szakhivatalok, amelyek az önkormányzati vagyonnal, gazdasággal, annak változásaival foglalkoznak. A kiegyezés utáni törvények e szakhivatalok szervezetével, működésével nem sokat foglalkoztak, így egymástól eltérő helyi gyakorlatok alakultak ki. Székesfehérvárott a történeti múlt tapasztalataira építve az 1878-as és az 1887-es szervezési szabályrendelet szerint a főszámvevő a pénzügyi tanácsnok felügyelete mellett végzi feladatát. Az 1886. évi XXI. tc. a képviselőtestület köteletségévé teszi a városi számadások megvizsgálását. Székesfehérvárott a 251-16426/1896. sz. közgyűlési határozatban van csak nyoma annak, hogy a főszámvevőt függetlenül a pénzügyi tanácsadóktól, közvetlenül a tanács alá rendelték. E tanácsi határozat után adták ki a számvevőség szolgálati szabályzatát, amely az 1877/20. (a gyámoltak és gondnokoltak pénzének kezelése), az 1883/44. (az állami és városi adók), és az 1885/22. (földadó kataszter nyilvántartása) mellett teljesen „városra szabott” helyi rendelkezéseket tartalmaz.

A 408/1906. sz. közgyűlési határozat a számvevőséget 2 ügycsoportra osztotta: a közigazgatási vagy háztartási, és az adóügyi számvevőségre. A közigazgatási számvevőség maradt továbbra is ügyosztályba nem sorolt segédhivatal. Az 522-12238/1911. sz. közgy. határozatban szentesített szervezési szabályzat részletesen szabályozta a 2 önálló osztályra osztott számvevőség hatáskörét és feladatát. A 140-4808/1920. sz. közgy. határozat pedig kimondta, hogy a számvevőségi ügyvitel és a vagyonkezelés ellenőrzése a város kiemelt érdeke, újjászervezte a közigazgatási számvevőséget és felelős tisztviselővel látta el.

Az 1937. évi II. tc. alapján 1938-ban a városi számvevőségeket is államosították. Így elvált a szakmai felügyelet és a szolgálati ügyek végrehajtásának ellátása a városi számvevőségnél is. A számvevőség hatásköre: a polgármester, a tanács, az árvaszék és a képviselőtestület felhívására véleményt adott, saját kezdeményezéséből jelentést és javaslatot tett. Erdemileg és számszerűleg megvizsgált minden olyan ügydarabot, amely utalványozást igényelt. A felülvizsgálat és ellenőrzés a város saját vagyona és a felügyeletére bízott vagyon szabályszerű kezelésének megbírálására is kiterjedt (1911-522/12238). Nyilvántartotta a város vagyonát, követeléseit, tartozásait, a bér- és haszonbérleti szerződések lejáratát. Teljesítette a városi pénztár által vezetett naplók számszerű megvizsgálását, ellenőrizte a városi adóhivatal működését, felügyeletet tartott a fogyasztási adóhivatal felett, a gazdasági felügyelő működését számviteli tekintetben ellenőrizte. Összeállította az évi költségvetést, esetleg pótköltségvetést, a zárszámadást, és a vagyoneleltárt elkészítette. A háztartás állapotáról a tanácsnak havonként részletes kimutatást terjesztett be. A számvevőség a számviteli ellenőrzés tekintetében önállóan működött, ezért csak a képviselőtestületnek felelős. A képviselőtestület ellenőrzési jogát évenként a számadást vizsgáló bizottság útján gyakorolta. A számvevőség élén a főszámvevő áll, aki közvetlenül a polgármesternek volt alárendelve. A főszámvevő mint hivatalfőnök, irányította a számvevőség működését, megállapította az ügymenetet és a munkabeosztást. A főszámvevő a pénzügyi, gazdasági bizottságnak, majd a közgyűlésnek is hivatalból előadója. Mellette a számvevőség személyzetét a számvevők, alszámvevők, számtisztek, számgyakornokok és rapidíjasok tették ki.

A számvevőség fontosabb nyilvántartásai: a vagyoneleltár – a város tulajdonát képező és a kezelésére bízott alapok és alapítványokról –, a segédleltár – az épületekről és egyéb építményekről, a telkekről és egyéb területekről–, a főkönyvek – a bevételekről és kiadásokról, a cselekvő tőkékről és telekvételárakról, azok kamatairól –; a számfajtkönyvek – haszonbérekről, házbérekről, szenvedő tőkékről és azok kamatairól, értékpapírokról, egyéb átalányok, dotációk, járulékok, járandóságok, ideiglenes letétek részére –, nyilvántartások – gyűjtő rovacns, zárszámadás, önállóan kezelt alapítványokról, letétekről, birtoknyilvántartásról, házi pénztári költségelőirányzatról stb., betegintézeti naplók, háborús segélyek nyilvántartása, árvaházi pénztár, előlegnyilvántartási, számadási jegyzékek – és iktatókönyv, mert a számvevőség köteles volt a hozzá érkező ügydarabokról, számadásokról, számlákról, utalványokról és szabályrendeletekről iktatókönyvet vezetni. A számvevőség sokféle nyilvántartásának iratanyaga nem teljes. Eredeti segédkönyveinek jó része rendelkezésre áll. Iktatók 1874–1929, 89 kötet, mutatók 1892–1930, 40 kötet.

SZVL IV. B. 1413. Székesfehérvár Város Lakáshivatalának iratai 1918–1920. 0,84 ifm.

Az I. világháború alatt, de főleg a világháború után, fokozatosan romlott a város lakáshelyzete, ezért az illetékes minisztérium kivételes, rendkívüli intézkedései kiterjedtek a lakásügyekre is. De míg a 3787/1916. ME sz. rendelet csak a lakbérletekre, később a lakóbérleti bizottságokra vonatkoznak, addig a 481/1917. ME sz. rendelet már lehetővé tette az üresen álló bérlakások hatósági igénybevétele, az 5434/1918. ME sz. rendelet pedig a bérbeadási jog felfüggesztése mellett elrendelte a lakáshivatalok felállítását, megszabva azok szervezetét, működését, hatáskörét, kimondva a hatósági igénybevétele, sőt rekvirálás jogát nemcsak lakás, hanem hivatal, üzlet, sőt raktár céljára is.

A Tanácsköztársaság idején a szociális termelés népbiztosának 6. sz. rendelkezése (a lakóházak köztulajdonba vétele) után a Forradalmi Kormányzótanács 10. sz. rendelete alapján Székesfehérvárott is megalakították a kerületi lakásbizottságot, a lakásügyi politikai megbízott vezetésével. Ekkor az igénybevétele „minden lehető helyiségre” kiterjedt, a házminősítő bizottság egyes házakat munkásházaknak minősített, az ott lakó munkásokat máshová költöztették. A proletárdiktatúra leverése után a Magyar Népköztársaság kormányának 7. sz. rendelete megszüntette a lakáshivatalokat, felfüggesztette a lakásrekvirálási eljárásokat, így lehetővé vált a szabad költözés és új bérletek létrehozása. Ez olyan zavart okozott, hogy aug. 19-én (4000/1919.

ME sz. r.) a túrhetetlen lakásviszonyok miatt megtiltották a bérletek felmondását és elrendelték a proletárdiktatúra alatti lakásrekvirálások felülvizsgálatát – de ez csak egyéni kérelem alapján történt –, majd szeptember 1-jei hatállyal (4288/1919. ME sz. r.) visszaállították a lakáshivatalokat, szabályozták a bélyegjegyekben lerovandó illeték díját, körülhatárolták a lakbérleti bizottságok munkáját, sőt a városi hatóság határozata alapján szeptemberben a székesfehérvári rendőrség ki is költöztette a város területéről a háború alatt Székesfehérvárra engedély nélkül beköltözötteket. De a rendeletek „félreérthetősége miatt” egyes városokban eltérő gyakorlat alakult ki. Az 1552/1920. ME sz. rendelet igyekszik ezeket egységesíteni, megerősítve a kötött lakásforgalmat, kimondva, hogy lakásigény tekintetében nincs különbség bérlő vagy tulajdonos között. Lakáshivatal általi igénybevételt csak az kérhet, aki a háború előtt is helybeli lakos volt. A rendelet többek között megállapítja a lakáshivatalok működését és ügyrendjét is. A lakáshivatal hatásköre kiterjedt a lakásszükség enyhítésére vonatkozó kivételes intézkedések elrendezésére és foganatosítására, a megürülő bérhelyiségek nyilvántartására, bérbeadásuk ellenőrzésére és a jelentkezés sorrendjében való kiközvetítésre, a követelhető legmagasabb bér megszabására. A lakáshivatal szervezetét tekintve 1918-ban az elnökből – a város főügyésze –, helyetteséből – a tiszti főügyészi hivatal egyik jogásza – és tiszteletbeli bizottsági tagokból állt. A tényleges hivatali teendőket a szükség szerinti időben az elnökhelyettes látta el. A lakáshivatal működését és ügyrendjét a tanács szabályozta. A város kerületeit véve alapul, a lakásbizottság albizottságokká alakulva határozott. A törvény szerint meg kellett alakítani a Székesfehérvári Járásbírósg mellett működő Lakbérleti Bizottságot is. Ide a szerződésből eredő ügyek és perek, a lakásmegosztási kérelmek, valamint a hatósági igénybevétel elleni előterjesztések tartoztak.

1919 novemberében újonnan alakítják a katonai és polgári lakásbizottságot, ez az üzemek által igénybevett helyiségek ügyét vizsgálta felül. Az 1952/1920. ME sz. rendelet 31. §-a alapján Székesfehérvárott a lakáshivatal az elnökből – főjegyző az I. fokú lakásügyi hatóság vezetője –, 1 irodai alkalmazottból és 2 fő nyomozó közegekből állt. A Lakásügyi Hatóság továbbra is a Lakáshivatalból és a Járásbírósg mellett működő Lakbérleti Bizottságból állt.

Az iratokból érdekesen rajzolódik ki, hogy az új házások mellett kik igénylik a hatósági közreműködést: akik a háború alatt elhagyva lakásukat albérletbe adták, és most szeretnének visszaköltözni; ahol a lakó elmegy, és a tulajdonos maga szeretné igénybe venni; a fontos, közérdekű állásra ide helyezettek; a háború elől ide menekülő hozzátartozók; a harcterről hazatérő iparosok munkahelyüket kérik vissza; később nagyobb tömegben a megszállt területekről elmenekült, vagy kiutasított közalkalmazottak; de a környékből is sokan előzőnként a várost. Az iratok jelentős része lakáskérés, a rekvirálás útján kiutalásra kért egy, vagy több lakás megjelölésével, nyomtatott lakásigazolvány, fogalmazványban nyomozási iratok, bérleti felmondások, lakbért módosító kérések, lakáscserét jóváhagyó iratok, felülvizsgálati ügyek. Irattári rendszere eredeti, sorszám szerint rendezve, 1919-ben az első és a negyedik negyedévben is újrakezdődő sorsszámozással. A Tanácsköztársaság ideje alatti iratok hiányoznak. Az iratanyagon kívül sem korabeli, sem későbbi segédlettel nem rendelkezünk, kivéve az Ügyészi útmutatót, IX. fejezete (45–59. l.) „Lakásügyek” című felsorolását, amit az 1919-es lakásügyi iratok iktatókönyvének is lehet tekinteni. Kutatási lehetőség darabonkénti átnézéssel.

SZVL IV. B. 1415. Székesfehérvár Város Népmozgalmi Nyilvántartójának iratai 1939–1945. 6,24 ífm.

Az 1000/1940. Eln. sz. alatt a BM újból megállapította a személyes bejelentési kötelezettség szabályait, az ezzel kapcsolatos népmozgalmi nyilvántartás átszervezését, a 10 390/1939. ME sz. rendelet 1.§-ában foglalt felhatalmazás alapján elrendelte a népmozgalmi nyilvántartó-hivatal felállítását. Székesfehérvárott az erre vonatkozó véghatározatot 1940. február 7-én adták ki. A bejelentésre kötelezettek nyilvántartása a kikézbésített „személyi lap” alapján, az 1941-es népszámlálás előkészítésekor alkalmazott új kerületi beosztás figyelembe vételével történt (9 kerület). Minden év július 31-én a július 1-jei állapotnak megfelelő kimutatást kellett elkészítenie a

nyilvántartónak, és ezt beterjeszteni az illetékes Országmozgósítási Kormánybiztosnak, a hadtestparancsnoknak, ill. a Honvédelmi Miniszternek.

A városi rendőrkapitányság felügyelete alá tartozó rendőrségi bejelentőhivatal fenntartása mellett ez a nyilvántartás elsősorban katonai érdekeket szolgált. A nyilvántartások naprakész állapotban mutatják a városok tényleges lakóinak számát, azok szakképzettségét, a hadbavonultakat, a katonai vagy polgári munkára behívottakat, a felmentetteket, az idegen állampolgárokat és a közbiztonságot veszélyeztető elemeket. Ezért a személyi bejelentési kötelezettség – lakás, képzettség-változás – mellett a nyilvántartást vezető egyéb hivatalok is kötelesek 24 órán belül a változásokat a nyilvántartóból közölni: az anyakönyvvezetők az előforduló összes változást, a polgármesteri hivatal az állampolgárság megszerzését vagy elvesztését, az adóhivatal az összeírási szelvényt, a főjegyzői hivatal a képviselőválasztók névjegyzékét és a népszámlálás összes adatait, a polgármester-helyettesi hivatal és a légoltalmi előadó a névsorokat, a katonai ügyosztály a honvédelmi munkára igénybevett személyekre vonatkozó nyilvántartásait, állítási lajstromokat, az elsőfokú közigazgatási hatóság az iparlajstromokat és egyéb nyilvántartásait. A hivatal nyilvántartásai hivatali titok tárgyát képezték, így azok laccím, személyi vagy más adatok megállapítására az ügyosztályok és hivatalok rendelkezésére nem állhattak. A népmozgalmi nyilvántartó állította ki az „Igénybevételi jegy”-et a katonai vagy más, különleges háborús szolgálatra nem kötelezhető, de a behívottak helyettesítésére előjegyzésbe vett személyekről; a „Honvédelmi munkajegy”-et a köz- és magánüzemeknél dolgozókról és a háborús szükségletre tekintetbe vehető összes személyről, akiknek rendes honvédelmi munkára, vagy mozgósítás esetén való behívásánál történő jelentkezését ezzel ellenőrizte a hivatal, ill. a jelentkezés elmulasztása esetén ennek alapján tette meg az illetők elleni feljelentést. Új hivatalok felállításánál, de minden személyi változásnál is, „Értesítő szelvényvel” kellett közölni a nyilvántartóval az igényeket vagy változásokat. A népmozgalmi nyilvántartó hivatal legfelsőbb fokon a BM irányítása alatt állt, és bár az egyesített katonai és országmozgósítási ügyosztály egyik tagozata volt, de önálló hivatalt képezett. A vezetésével járó teendőket a polgármester tartozott ellátni, de személyes felügyelete és felelőssége mellett ezt a feladatot át is ruházhatta.

Székesfehérvárott a nyilvántartás vezetésével a katonai ügyosztály előadóját bízta meg a polgármester, havonkénti ellenőrzését pedig a polgármester-helyettes látta el. A népmozgalmi nyilvántartó hivatal irataiból csak nyilvántartó lapok maradtak fenn. Ezek 33 rovatot tartalmaznak, így a nyilvántartott személy nevét, személyi adatait (születés, anyanyelv, vallás, iskolai végzettség, családi állapot, foglalkozás, szakképzettség, lakás és annak változásai) mutatják ki, de felvilágosítást adnak „különös tudásról és ügyességről”, a személyi hadkötelezettségéről ill. honvédelmi munkára alkalmas vagy alkalmatlan voltáról, háborúban és békében való felhasználhatóságáról is. A férfiak adatait (12–70 év között) fehér lapon, a nőké (16–50 évig) zöld lapon tárolták. Irattári rendszere eredeti, a vezetéknev első betűje szerint rendezett. Kutatási lehetőség a betűrend alapján. Eredeti segédlet a nyilvántartólapokhoz nem készült.

SZVL IV. B. 1417. Székesfehérvár Város Közigazgatási Bizottságának iratai 1876–1949. 12,2 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 1423. A közigazgatási bizottság felállítását Székesfehérváron 1876. május 2-án a törvényhatósági közgyűlésén hirdettek ki, a bizottságot pedig szeptember 28-án alakították meg. A bizottság felállításakor hatásköre még nem volt tisztázott. Elnöke a főispán – a megye és a város törvényhatóságára nézve 1939–43 kivételével azonos személy –, a tagok sorában ott voltak a területileg illetékes állami szakigazgatási szervek vezetői, képviselői. Létrehozásának fő oka az önkormányzati szervek közigazgatási és az állam szakigazgatási munkájának összehangolása volt a mindkét felet érdeklő ügyekben. Ebből adódott feladatköre: 1. konkrét közigazgatási ügyek kormányrendeletek és határozatok alapján történő végrehajtása 2. fegyelmi fellebbviteli fórum, a törvényhatóság területén működő állami és törvényhatósági közigazgatási közegek fegyelmi ügyeiben. Bár politikai kérdésekben nem volt hatásköre, de az állami szakszervek széles irányú

kiepítésével, az állami szektor erősödésével befolyása egyre szélesedett. Ebben az elnöklő főispán is nagy szerepet játszott. Székesfehérvárott 1911-ben 4 albizottsága volt (fegyelmi választmány, utadó felszámolási bizottság, árvaügyi fellebbviteli küldöttség, börtönvizsgáló bizottmány).

Hatásköre az 1929. évi XXX. tc. alapján megszervezett kisgyűléssel csökkent. Teljes ülésének széles első fokú intézkedései és másodfokú fellebbviteli jogköre megszűnt, munkaköre főrészt gazdasági kérdések megbeszélésére korlátozódott. Széles körű tevékenységére az elrendelt bizottságok, albizottságok pusztá felsorolása is fényt vet: 1. fegyelmi választmány, 2. gyámügyi fellebbviteli küldöttség, 3. adóügyi bizottság, 4. gazdasági-, 5. népoktatási-, 6. útügyi-, 7. kisajátítási-, 8. telepítési-, 9. közegészségügyi-, 10. építésügyi albizottság. Szervezete az 1886. évi VI. tc. szabályai szerinti formában maradt 1944-ig. Tagjainak száma 20, fele arányban hivatalból kijelölt tagokból – részben az önkormányzat, részben az állami szakigazgatás vezetőiből, azok főhatósága által kijelölt személyekből –, részben a törvényhatósági bizottság tagjai által saját soraikból választott tagokból. A II. világháború után a 14/1945. ME sz. rendelet kimondta újjáalakítását, majd az 1030/1945. ME sz. rendelet meghatározta tagjainak számát és jogkörét. A közigazgatási bizottságokat 1950-ben, a tanácsrendszer életbelépésével szüntették meg.

Az iratok irattári rendszere eredeti, alapszámos, rendezett, de selejtezetlen. Az alapszámot az első ízben alkalmazott iktatószám adja. Az eredeti iktatókönyv is rendelkezésre áll. Kutatási lehetőség: mutatók és sorkönyvek alapján az ügy évének és alapszámának feltüntetésével. Az 1915-ös év iratanyaga, valamint az 1942–44. évi sorkönyv hiányzik. A mutatók az illető évek iktatókönyvével egybekötve hiánytalanok.

SZVL IV. B. 1419. Székesfehérvár város szabályrendeleteinek levéltári gyűjteménye 1851–1944. 3 ifm.

A gyűjtemény magában foglalja a város szervezeti, városi, valamint helyhatósági szabályrendeleteit, a városi üzemek, intézetek, egyletek, ipartársulatok alap- és szervezési szabályait és külön csoportban más törvényhatóságok szabályrendeleteit.

A város szervezeti szabályrendeletei és a városi szabályrendeletek egy része törvénycikkek alapján, miniszteri utasításra, leiratba foglalt elvi álláspont alapján jött létre, törvényhatósági közgyűlési határozat mellett és felsőbb jóváhagyással lépett életbe. A szabályrendeletek másik része a helyi, polgári fejlődés következtében vált szükségessé, s jórészt törvényhatósági, kisebb részben a város polgárainak vagy érdekcsoportjainak kezdeményezésével indult közgyűlési határozat ill. miniszteri jóváhagyás után emelkedett törvényerőre. A helyhatósági szabályrendeleteket – statutumokat – a közgyűlés alkotta meg; hatályuk szintén a megalkotó testület – Székesfehérvár szkv. – joghatósági körére terjed ki.

A város szabályrendeleteinek összegyűjtésére 1896–1897-től kezdve adott ki utasítást a városi tanács (8060/1897.), majd a polgármester (1272/1932., 14 145/1934., 2426/1935., 13 070/1937.). A főügyésznek és a levéltárosnak kiadott ismételt utasítás részben BM felhívásra is támaszkodott (7761/1936. VII.). A munka valószínűleg nehezen ment, a szabályokat nem vezették be folyamatosan az „index”-be, az összeállítások a korabeli levéltárosok jelentései szerint hiányosak voltak. Hogy elkészült-e egyáltalán a teljesnek tekinthető szabálygyűjtemény, ill. erről a jegyzék, azt a fennmaradt hivatkozásokból ma már nem lehet megállapítani. Az index és az eredeti jegyzékek elvesztek. Kiderült, hogy jórészt fogalmazványnak tekinthető jegyzéktörédek maradtak csak, amelyekből egységes képet a megalkotott jogszabályokról, még kevésbé a levéltárban jelenleg is megtalálható szabályrendeletekről nem lehet. Így szükségessé vált az anyag rendezése (1976).

A fond anyaga jogtörténeti, várostörténeti, kultúrtörténeti és egyéb szempontból is sok információt tartalmaz. Mivel a szabályrendeletek kiterjednek a város hivatalos vezetésén kívül a városi igazgatás minden ágára, a városi hivatalok, üzemek tevékenységére, az egyesületek, társulatok és társaságok tevékenységére, s így a mindennapi élet minden vonatkozására is, a

szabályrendeletek tükrében érdekes képet kapunk közel 100 éves időhatáron belül többek között a városról, a városiasodásról, a lakosok életéről is. A fond rendezése során a nyomtatott szabályrendeleteket különválasztották a kézzel írottaktól, tárgyi felosztást alkalmaztak, s az egyes nagyobb kategóriákon belül a tárgyakat betűrendbe állították. A tájékozódás és a kutatás megkönnyítésére az anyag szerkezetét híven tükröző, részletes tematikus jegyzék áll rendelkezésre.

SZVL IV. B. 1420. Alapítványi iratok gyűjteménye 1853–1943. 1,08 ifm.

Az alapítvány vagyon, amelynek jövedelmét a kezelő szerv az alapítótól előírt célra köteles fordítani. Az alapítványt – bizonyos összeget, vagy annak kamatait – készpénzben (természetben), takarékbetétben, vagy értékpapírban, természetes (magán), vagy jogi személy (testület, egyesület, maga a város, vagy akár a miniszter) az alapítólevélben körülírt cél érdekében a város közönségének kezelésére bízta. A közgyűlés elfogadó határozatát az alapítvány jellege szerinti szakminiszterhez terjesztették fel, majd jóváhagyás után eredeti példánya a levéltár „leltári nyilvántartásába” került. Az alapítvány pénzügyi tennivalóit a főszámvevőség látta el: feljegyezték a főkönyvbe és az alapítványok nyilvántartásába, ettől kezdve a vele kapcsolatos intézkedés vagy jelentés sommásan jelentkezik a polgármesternek a közgyűlés elé terjesztett évi beszámolójában, a pénzügyi gazdálkodás vonalán pedig külön költségvetési tételként szerepelt. (1872-ig az alapítványokat „más pénzekkel” együtt kezelték, ekkor utasította a székesfehérvári törvényhatósági bizottság a számvevőséget az alapítványok összeírására és az alapítványi pénzek külön kezelésére.)

Az alapítványok többségének célzata jól tükrözi a kort, amelyben létrejött. Tárgyukat tekintve többségükben kulturális – iskolai, tanulmányi, jutalmazási, „szépészeti”, színpártoló – alapítványok. A kutatás szempontjából érdekes például Göbel János György, a Fejér Megyei Tanítótestület alapítója és elnöke által létrehozott alapítvány, amely Székesfehérváron a belvárosi fiúiskola magyar nyelv elsajátításában legjobb előmenetelt tett német anyanyelvű 4. osztályos tanulói javára állapított meg jutalmat. Találhatunk emberbaráti célokat szolgáló – árvák, hadiárvák, özvegyek, rokkantak, aggok javára, szegény gyermekek felruházására és segélyezésére, kórházra – alapítványokat, de megtaláljuk a cselédlányok kiházasítási alapját, a kezdő, szegény iparosok támogatását célzó, és a női kenyérkereseti kézműves iparágak meghonosítási szándékát pártoló alapítványt is. Külön kategóriába tartoznak a síralapítványok. Ezt az alapítványtevők saját, vagy hozzátartozóik síremlékének gondozására hozták létre.

A pénz értékének romlásával, főleg a korábbi keletű alapítványok, eredeti rendeltetésüknek már nem feleltek meg, inkább csak hagyománynak, mint vagyonnak lehetett őket tekinteni, mégis 3 pénztár foglalkozott velük (iskolai alapítvány, kisebb alapok pénztára és a közigazgatási letétpénztár). Ezért, az I. világháború után, több intézkedés történt ügykezelésük egyszerűsítése érdekében. Jelentős a 171 000/1924. BM sz. rendelet, amely az elértéktelenedett alapoknak, letéteknek és kezelési ágazatoknak egy-egy kezelési ágazatba való összevonását rendelte el. Így Székesfehérvárott 80 alapítványból 11 összevont alapítványt hoztak létre. Az összevont alapítványok vagyonát és értékpapírjait egy összegben kezelték, a takarékpénztári betétek összevonása később történt. 1929-ben a Népjóléti és Munkaügyi Miniszter (186 562. sz.) két kiküldöttével a főszámvevő törzskönyvezés céljából elkészítette a minisztérium főfelügyelete alá tartozó nem egyházi kezelés alatti alapok és alapítványok összegzését. Ekkor megállapították, hogy a számvevőség még mindig 108 külön kezelt vagyont tart nyilván, jórészt elértéktelenedett összegekkel. A rendelet azonban még az elévült alapítványokat is fenntartotta, így 33 alapítvány maradt az illető miniszter felügyelete alatt. A legutolsó összegzés 1935-ből lelhető fel: 75 alapítvánnyal; de még 1943-ban is létesítettek alapítványokat a Polgármesteri Hivatal iratai szerint.

A fond irattári rendszere mesterséges: tárgyi csoportok szerint rendezett. Eredetileg az anyag rendezett része az alapítványtevő, vagy az elhalt személy nevére tett alapítványt a családi név

szerint betűrendben irattározták. A szétdőlt, mutató nélküli kötegek és az anyag jó részének rendezetlensége nem indokolta az előbbi rend helyreállítását. Így – 1976-ban – nagyobb tárgyi csoportokat alakítottak ki, s azokon belül az alapítvány neve szerint betűrendbe sorolták. Kutatási lehetőség a részletes és az anyag szerkezetét jól tükröző raktárjegyzék alapján.

SZVL IV. B. 1423. Székesfehérvár város felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye 1824–1895. 3,05 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 412. Az egyházi anyakönyvek másodpéldányainak törvényhatósági levéltárba juttatását az 1827. évi XXIII. tc. rendelte el.

A levéltár őrizetében lévő lapok, füzetek, kötetek a római katolikus, a református, az evangélikus, az izraelita és a görögkeleti egyházaktól származnak. A magyaron kívül latin, német és szerb nyelvű is található köztük. Kutatásukat részletes raktári jegyzék segíti. A római katolikus plébániák anyakönyvei közül (2,65 ifm.) a belvárosi plébániáé 1824-től születési, ill. 1827-től kezdődően házassági, halotti, a felsővárosi plébánia anyakönyvei 1828-tól kezdődően könyv alakban találhatók meg. Az ezt megelőző időszakból anyakönyvek csak mikrofilmen állnak a kutatók rendelkezésére (XV. 31.) 1688-tól 1777-ig csak egy plébánia, a belvárosi működött, 1777-től már a felsővárosi plébánia is létezik. Az evangélikus egyház anyakönyvei (0,05 ifm.) 1867-től találhatók meg. Ezt megelőző időkből anyakönyvi bejegyzések a székesfehérvári református egyház anyakönyveibe, ill. a palotai (várpalotai) evangélikus gyülekezet anyakönyveibe kerültek. (A székesfehérvári ev. gyülekezet 1869-ben lett önálló, addig a Veszprémi egyházmegyei Várpalota leányegháza volt.) Az 1861 előtti elhalálozások feljegyzései elsősorban a fehérvári református gyülekezet anyakönyveibe kerültek, az 1867 előtti születések és esketések pedig főként a palotai egyház anyakönyveibe. A református egyház anyakönyvei (0,16 ifm.) közül születési anyakönyv csupán 1832-ből van, halotti anyakönyvek 1845 és 1895 közötti évekből. A görögkeleti szerb egyház anyakönyvei (mindhárom típusú) 1848 és 1895 közötti évekből, (0,05 ifm.). Az izraelita orthodox hitközség anyakönyvi másodpéldányai 1845–1895 közötti évekből, (0,07 ifm.), a neológ hitközség anyakönyvi másodpéldányai 1843–1895 közötti évekből (0,07 ifm.) találhatók meg.

Megjegyzendő, hogy az 1895 utáni székesfehérvári állami anyakönyvek másodpéldányai a FML-ban találhatók.

SZVL IV. B. 1424. Székesfehérvár szab. kir. város testnevelési felügyelőjének iratai 1925–1939. 2,2 ifm.

A trianoni Magyarország katonai előképzésének legfontosabb színtere a levante intézmény volt. Az 1921. évi LIII. tc., a testnevelési törvénynek nevezett leventetörvény értelmében a „testnevelésben” az iskolát elhagyó ifjúság minden férfitagjának kötelezően részt kellett vennie 12 éves korától 21. életévének betöltéséig. A leventeintézmény kettős irányítás alatt működött. A kultuszminisztérium alá rendelt Országos Testnevelési Tanács (OTI) irányította, de mellette a tanács tábornoki rangú társelnöke vezette. A szakbizottság vegyesdandár-kerületenként egy kerületi testnevelési felügyelő, vármegyénként, ill. szab. királyi városként egy testnevelési felügyelő és járasonként egy testnevelési vezető (hivatásos tiszt) közvetítésével végezte munkáját.

A fondban találhatók a testnevelési felügyelő iktatott iratain kívül a levante összeírási és nyilvántartási lajstromok az 1931–39 évekből, valamint a levante bírságok véghatározatai, nyilvántartási könyvei. Az anyagnak eredeti segédlete nincs, évek szerint az iratok számsorrendjében vannak rendezve.

SZVL IV. B. 1434. Székesfehérvár Város I. Fokú Iparhatóságának iratai 1885–1950 (1968). 0,45 ifm.

A fond a város iparosaira és segédszemélyzetükre vonatkozóan tartalmaz adatokat. Az iratanyagban iparlajstromok (1910–1957) és az iparlajstromok mutatói találhatóak 1885–1968-ig, valamint iparendedélyek a családnév betűrendjében elhelyezve. Az iparendedélyekkel kapcsolatos ügyintézés során benyújtott egyéb okmányok – bizonyítványok, munkakönyvek, igazolások – is fellelhetők az iratok között. Az iparendedélyek évköre 1910–1913. A meglehetősen hiányos anyag kapcsolatban áll a Fejér Megyei Levéltárban őrzött IX. 217. fonddal.

SZVL IV. B. 1439. Székesfehérvár város polgármesterének iratai 1945–1950. 36,43 ifm.

a) Általános iratok 1945–1949. 21,24 ifm.

b) Kihágási iratok 1945–1948. 3,48 ifm.

c) Községi bírósági iratok 1946–1949. 0,6 ifm.

d) Rendészeti iratok (Elsőfokú Közigazgatási Hatóság) 1945–1949. 3,84 ifm.

e) Katonai iratok 1945–1949. 0,9 ifm.

f) Hadigondozási iratok 1945–1949. 3,6 ifm.

Lásd: BKMÖL IV. 1410. A fond iratainak forrásadottságai igen jók a kutatás szempontjából. Az a) állagban található iratanyaghoz az eredetileg készített segédkönyvek is megvannak ugyan, de az iratok már nem ezek alapján kereshetők. A kútfők és az azokon belül tételekbe sorolt iratanyag egy, a rendezés során készített részletes raktárjegyzék alapján kutatható. Egy-egy tételen belül általában kevés irat található, az összefüggő, egy ügyiratot képező ügyiratdarabok összetartozása jól látszik. Ebben az állagban adatokat találunk pl. német javakra, hazatelepülésre, letelepedésre, menekültek ügyeire, német lakosság kitelepítésére, házhelyek igénylésére és kiosztására stb.) A d) állagban található iparügyek betűrendben következnek. Az állag eredeti segédlete mellett új segédlet – névmutató – is készült, ahol a név mellett a foglalkozás is fel van tüntetve. Az f) állag hadigondozási iratai a családnév betűrendjében rendezettek. Egy-egy személyre vonatkozóan külön palliumokban található az iratok. Számos adat maradt meg az összeírási íveken, ahol a hadbavonultról (foglalkozása), hadisegélyre igényt tartó családtagjaikról – név, szül. év, hely, rokonsági fok – találunk információkat. A hadisegély ügyek kérdőívei ugyancsak értékes adatokat tartalmaznak: bevonulás időpontja, alakulat, rendfokozat, fogság, Volksbund-tagság, állampolgárság, németesítette-e a nevét a kérelmező stb. A hadigondozási iratok eredeti névmutatója is rendelkezésre áll.

SZVL IV. B. 1440. Székesfehérvár Város Lakáshivatalának iratai 1945–1948. 3,4 ifm.

Lásd: BKMÖL XXI. 506. A fond iratai lakásigényléseket tartalmaznak. Az igénylési lapokon szerepel az igénylő neve, lakcíme, foglalkozása, a vele egy háztartásban élők száma, az igényelt lakás adatai, a lakás tulajdonosának tartózkodási helye. Az igénylési lapok mellett az ügy intézése során keletkezett egyéb iratokat is találunk (erkölcsi bizonyítványok, kérvények, véghatározat). A vitás ügyek során keletkezett kérvényekben utalások vannak a lakóközösség ellentétei kapcsán politikai véleménykülönbségekre is. Az iratok mellett az 1948-as év kivételével megtalálhatók az eredeti segédkönyvek – iktatók, mutatók – is.

SZVL IV. B. 1445. Székesfehérvár városi alkalmazottak nyilvántartásának levéltári gyűjteménye (1941) 1945–1948. 0,8 ifm.

Az iratanyag a város alkalmazásában álló – a legkülönbélebb területeken dolgozó – alkalmazottak személyi anyagát tartalmazza. Az anyag egy részét az egyének nyilvántartó lapjai teszik ki, amelyeken szerepelnek a személyes adatok, a munkába állás kezdete, valamint a szolgálati idő alatti fontosabb változások. A háború idején szolgálati helyüket elhagyott alkalmazottak neve külön listán szerepel (Nyugatra távozott, tagja volt-e a nyilas pártnak stb.). Az anyag más részében foglalkozási területenként külön szerepelnek az alkalmazottak pl. az orvosi személyzet, a

tűzoltóság stb. A tárgyi egységeken belül a személyek nevének betűrendjében kaptak helyet az iratok. Az anyag tartalmazza az igazolt tisztviselők anyagát is. Az iratanyaghoz eredeti segédlet nem áll rendelkezésre, ám a rendezés során készült raktárjegyzék jó útbaigazítást ad.

VII. A JOGSZOLGÁLTATÁS TERÜLETI SZERVEI

SZVL VII. 3. A Székesfehérvári Népbíróság iratai 1945–1947. 0,24 ifm.

Lásd: BKMÖL XXV. 16. A 81/1945. ME sz. rendelet létrehozott népbíróságok iratanyagában ún. népellenes büntettek, háborús büntettek aktái találhatóak elsősorban, s mindössze egy állam elleni izgatás büntetőügye lelhető fel. Az esetek nagy többségében koncepció, politikai indíttatású perekről van szó, amelyek a megfélemlítés eszközei voltak. Az anyaghoz 1997-ben készült részletes raktári jegyzék. A segédlet a pertestek szintjén készült; éves bontásban, s a népbírósági iktatószámok számsorrendjében következnek az egyes ügyek aktái. Az anyag vizsgálati dossziékat tartalmaz, benne vádirat, a vádlott, valamint a tanúk kihallgatási jegyzőkönyvei, tárgyalási jegyzőkönyvek, s az ítéletek szövege. Az iratanyagban számos dokumentum tartalmaz a helyi németiségre vonatkozó adatokat. A vizsgálatok kiterjedtek a Volksbund-tagság, a Nyilaskeresztes Párt tagság, az SS katonaság vizsgálatára. Egyes iratokban a II. világháborús Székesfehérvár ostrom alatti eseményei is szóba kerülnek, valamint a korszakra vonatkozó gazdasági-, társadalmi-, kulturális és szociális állapotok is tükröződnek.

VIII. INTÉZETEK, INTÉZMÉNYEK

Lásd: BFL VIII.

Tanintézetek

Az iratanyag összetétele az egyes iskolák, iskolatípusok tekintetében sok azonosságot mutat. A legtöbb intézmény esetében az iratanyag zömét az anyakönyvek teszik ki. Középiskolák anyagában természetesen hangsúlyosak az érettségi anyakönyvek. Az elemi népiskolák, általános iskolák esetében pedig főként a következő irattípusok lelhetőek fel az anyakönyvi és osztálynaplók mellett: felvételi, előmeneteli, mulasztási, haladási és osztályozó naplók, érdemsorozatok, az 1. osztályosokra vonatkozó származási összesítő lapok. (Egyes iskoláknál külön vezetve a fiú és külön a leány tanulók adatai.) Ezen iskolatípus iktatott iratai közül kevés maradt meg. Mind az elemi, mind a középiskolákra vonatkozik azonban, hogy egyes iskolák fondja gazdagabb és többféle típusú iratot őriz. Közülük fontosak a tantestületi ülésekről és értekezletekről készült jegyzőkönyvek anyagai, valamint az érettségi és osztályvizsgák, a különbözeti és magánvizsgálati jegyzőkönyvei. Kisebb részben eskütételi és óralátogatási jegyzőkönyvek is megtalálhatók. Az anyakönyvek (névkönyvek, törzskönyvek) – esetenként névmutatóval – között külön szerepel a magántanulók anyakönyvi naplója, s az osztály anyakönyvek, az érettségi, ill. képesítő vizsgát tett tanulók anyakönyvei – névkönyvei, törzskönyvei – mellett a javítóvizsgát tettek külön törzskönyvben szerepelnek. Az iratanyagban szereplő névjegyzékek között egyaránt találhatunk tanulói és nevelői névjegyzékeket is.

Külön iratcsoportot képeznek és viszonylag sok iskola fondjában fellelhetőek a számadások és leltárak, köztük pénztári főkönyvek, leltárkönyvek, különböző típusú leltárak, (pl. tanári könyvtár leltárai), letéti naplók, számadások. Az iskola működése során keletkezett iktatott iratok mellett külön találhatóak a nevelők személyi anyagai – kinevezések, áthelyezések, igazoló jelentések is –, a tanulókról szóló különféle kimutatások, jelentések, gazdasági ügyiratok, rendeletek és utasítások (pl. tanker. főigazgatóságtól), az iskolákról felterjesztett statisztikai adatok és jelentések, valamint szabályrendeletek, s a különböző felettes és társintézményektől az iskolákhoz érkezett levelek. Az

oktatás szakmai és szervezési kérdéseivel kapcsolatos iratok tantárgyfelosztások, iskolai nevelési tervek, tantervek, órarendek is előfordulnak. Az egyes iskolák anyagáról készült raktárjegyzékek alapján gyorsan tájékozódhat a kutató az egy-egy fondban található iratok összetételéről. Azokban a fondokban, ahol iktatott iratok is fennmaradtak, itt-ott eredeti segédkönyvek – elsősorban iktatók, s néhány mutató – közül is van néhány, amely megkönnyíti az eligazodást, ám van olyan fond, ahol az iratok tartalmáról – azok hiányában – csak a rendelkezésre álló néhány iktatókönyv alapján alkothatunk fogalmat.

Középfokú tanintézetek

SZVL VIII. 51. Székesfehérvári Ybl Miklós Gimnázium iratai (1855) 1878–1950. 4,08 ifm.

SZVL VIII. 52. Székesfehérvári Kereskedelmi Középiskola iratai 1868–1948 (1950). 2,03 ifm.

SZVL VIII. 53. Székesfehérvári Szent Margit Leánygimnázium, később Teleki Blanka Gimnázium iratai 1910–1948. 2,16 ifm.

SZVL VIII. 54. Szent István Középfokú Mezőgazdasági Tanintézet iratai 1938–1991. 28,49 ifm.

a) M. Kir. Állami Szent István Gazdasági Tanintézet, majd M. Állami Mezőgazdasági Középiskola iratai 1938–1949. 0,4 ifm.

b) A Székesfehérvári Állami Mezőgazdasági Középiskola (majd szakgimnázium) iratai 1938–1950. 0,37 ifm.

c) Székesfehérvári Mezőgazdasági Technikum majd Vántus Károly Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet (majd Szent István Mg. SZKI) iratai 1950–1991. 27,72 ifm.

SZVL VIII. 56. Székesfehérvár Thj. Város Felsőbb Leányiskolájának iratai 1910–1920. 0,12 ifm.

SZVL VIII. 57. Székesfehérvári Gépipari Középiskola (utóbb Széchenyi István) iratai 1941–1948. 0,25 ifm.

SZVL VIII. 58. Székesfehérvár Thj. Város Ybl Miklós Gimnázium Dolgozók Iskolájának iratai 1946–1950. 0,12 ifm.

SZVL VIII. 59. Székesfehérvári Dolgozók Gépészeti Középiskolájának iratai 1947–1948. 0,03 ifm.

Alapfokú iskolák

SZVL VIII. 101. Szent József (Belvárosi) Fiú Elemi Népiskola iratai 1818–1869. 0,02 ifm.

SZVL VIII. 102. Tóvárosi Községi Elemi Népiskola iratai 1879–1938. 1,04 ifm.

SZVL VIII. 103. Öreg utcai (Felsővárosi) Községi Elemi Népiskola iratai 1902–1932. 0,4 ifm.

SZVL VIII. 104. Ezredéves Községi Elemi Népiskola iratai 1902–1948. 0,65 ifm.

SZVL VIII. 105. Zámoly utcai (Szent Imre) Községi Elemi Népiskola iratai 1902–1922. 0,26 ifm.

- SZVL VIII. 106. Deák Ferenc utcai Községi Elemi Népiskola iratai 1906–1944. 1,3 ifm.
- SZVL VIII. 107. IV. sz. (Maroshegyi) Állami Általános Iskola iratai 1934–(1946) 1948. 0,13 ifm.
- SZVL VIII. 108. Szent István Községi Elemi Népiskola iratai 1938–1948. 0,25 ifm.
- SZVL VIII. 109. I. sz. Állami Általános Iskola iratai 1943–1948. 0,13 ifm.
- SZVL VIII. 110. Szőlőhegyi Községi Elemi Népiskola iratai 1944–1948 (1950). 0,12 ifm.
- SZVL VIII. 111. Selyem utcai Községi Elemi Népiskola iratai 1945–1948. 0,13 ifm.
- SZVL VIII. 112. II. sz. Állami Általános Iskola iratai 1945–1948. 0,04 ifm.
- SZVL VIII. 113. Szárazréti Községi Elemi Népiskola iratai 1945–1948 (1950). 0,13 ifm.
- SZVL VIII. 114. III. sz. (Marx téri) Általános Iskola iratai 1946–1948. 0,02 ifm.
- SZVL VIII. 115. Ezredéves Általános Iskola irata 1948–1962. 0,13 ifm.
- SZVL VIII. 116. Marx-téri Általános Iskola iratai 1948–1951. 0,01 ifm.
- SZVL VIII. 117. Dolgozók Marx-téri Általános Iskolájának iratai 1948–1950. 0,01 ifm.
- SZVL VIII. 118. Marx-téri Általános Iskola Gyógypedagógiai Iskolájának iratai 1948–1951. 0,01 ifm.
- SZVL VIII. 119. Szőlőhegyi Általános Iskola iratai 1948–1955. 0,05 ifm.
- SZVL VIII. 120. Béke téri Általános Iskola iratai 1948–1949. 0,01 ifm.
- SZVL VIII. 121. Szárazréti, majd Vörösmarty Mihály Általános Iskola Tagiskolájának iratai 1948–1980. 0,25 ifm.
- SZVL VIII. 125. Bajcsy-Zsilinszky-téri Általános Iskola iratai 1948–1955. 0,14 ifm.
- SZVL VIII. 128. Bartók Béla téri Általános Iskola iratai 1948–1958. 0,35 ifm.
- SZVL VIII. 129. Május 1 Téri Általános Iskola iratai 1949–1996. 1,24 ifm.
- SZVL VIII. 130. Szent István Állami Általános Iskola iratai 1948–1949. 0,12 ifm.
- SZVL VIII. 131. A Fiú Polgári Iskola iratai 1920–1949. 1,27 ifm.
- SZVL VIII. 132. Dolgozók Polgári Iskolájának iratai 1946–1949. 0,02 ifm.
- SZVL VIII. 134. Polgári Leányiskola 1905–1919. 0,14 ifm.

Alapfokú szakiskolák

- SZVL VIII. 3001. Kereskedő Tanonciskola iratai 1899–1948 (1950). 0,5 ifm.
- SZVL VIII. 3002. Alsó fokú Iparostanonc Iskola iratai 1888–1948. 0,96 ifm.
- SZVL VIII. 3003. Mezőgazdasági Népiskola iratai 1938. 0,12 ifm.
- SZVL VIII. 3004. Városi Zeneiskola iratai 1901–1931. 0,12 ifm.
- SZVL VIII. 601. Önálló Gazdasági Népiskola iratai 1928–1940. 0,5 ifm.
- SZVL VIII. 602. Gazda- és Gazda-asszonyképző Iskola iratai 1948. 0,1 ifm.

SZVL VIII. 801. Városi Ispita iratai 1766–1833. 0,36 ifm.

A források arra utalnak, hogy az 1717. május 11-i tanácsülés alkalmával már megteremtődött az „első alapja egy Ispotalnak”, s említés esik ennek kapcsán rokkantak, öregek és beteg árvák ellátásáról. Az iratanyagban található különböző elnevezések jól tükrözik az intézmény funkcióját: Elaggottak Intézete, Betegek és Öregek Intézete, Betegek és Szegények intézete.

A fond német, latin és magyar nyelvű iratokat tartalmaz, s benne az ispita gondviselőjének iratai mellett számadási okmányokat és azok mellékleteit is megtalálhatjuk. A bevételeket és kiadásokat megőrkítő számadási könyvekben számos név merül fel, pl. a különböző jogcímenek az ispita számára befizetést tevők nevei. Ugyancsak értékes névanyag az adósok névsora is. Szintén találunk adatokat e karitatív célra adományt tevőkre és végrendelkezőkre vonatkozóan is.

SZVL VIII. 802. Elaggott Polgárok Intézete 1833–1922. 0,84 ifm.

A fond elsősorban számadásokat tartalmaz. A pénztári naplók, főkönyvek, különböző számadások és mellékleteik érdekes névanyagot őriztek meg. Az aggintézet bevételi és kiadási naplói megőrkítették az intézet felé kötelezettséggel tartozók nevét. Az aggintézet járandóságai között többféle, a polgárok által fizetendő összegek szerepeltek pl. a táncvigalmak, bálók, bormérések és kocsmák díjai, az üzlet jogok, árusítási jogok után befizetett összegek. A kutatás szempontjából értékes bejegyzéseknek számítanak azok az adatok, amelyek a városba újonnan betelepülők által az intézet kasszájába fizetett összegekről szólnak, s megőrkítik a betelepülő személyek nevét. Az iratok nyelve a fond első néhány évében német és latin, a későbbiekben magyar.

SZVL VIII. 803. Székesfehérvár Város Polgári Kórházának iratai 1833–1892. 1,08 ifm.

A fond a város Kórházi Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei mellett gazdasági vonatkozású anyagokat tartalmaz. Az ülések jegyzőkönyveiből a tárgyalta témákon túl a résztvevők és a bizottsági tagok nevét is megismerhetjük. Az anyag tartalmazza a kórházban ápolott betegek névsorát is, amelyen a beteg neve mellett szerepel, hogy ki fizet ellátásáért (itt sok rokoni kapcsolatra, és lakóhelyre utaló adat fordul elő). A betegek neve mellett, főként, ha saját maguk fizették ellátásukat, foglalkozásuk is szerepelt. Szintén fontos forrás a kórház javára befizetéseket eszközlők névsora – ki milyen okból, célból fizetett –, valamint a befizetésükkel hátralékban lévők nyilvántartása is. Az iratok nyelve a fond első néhány évében német és latin, a későbbiekben magyar.

IX. TESTÜLETEK

SZVL IX. 201. Székesfehérvári Városi Elemi Iskolák Tanítótestületének iratai 1869–1899. 0,12 ifm.

A fond tartalmazza a tanítótestület elnöki naplóját, a testület tanácskozmányi jegyzőkönyveit, tanítótestületi közgyűlési jegyzőkönyveit, valamint a Székesfehérvár város elemi iskoláiról szóló igazgatói jelentéseket. Az anyagból megismerhető a tanügyi hatóságok, valamint az egyes iskolák tanítóinak névsora; a különböző iskolák tanulóinak érdemsorozatában a tanulókra vonatkozóan találunk bőséges információkat.

SZVL IX. 202. Székesfehérvári Iskolák Iskolaszékének iratai 1872–1921. 0,5 ifm.

Az iskolaszék az 1868. évi XXXVIII. tc. értelmében „a községi népoktatási intézetek” első fokú hatósága, amelynek feladata a tankötelezettségre, valamint a működés anyagi, tárgyi és személyi feltételeire vonatkozó törvényi előírások érvényesítése, az intézet tevékenységének felügyelete és a községi előljárárság rendszeres tájékoztatása volt. Tagjai: a közgyűlés vagy a képviselőtestület által választott tagokon kívül a helybeli lelkészek és a tanító vagy a tanítói testület képviselője, összesen legalább kilenc fő. A népiskolai hatóságokról szóló 1876. évi XXVIII. tc. a felekezeti iskolát fenntartókra – egyházközségekre – is kiterjesztette az iskolaszék állításának kötelezettségét és pontosította jog- és feladatkörét. Az állami népoktatási intézmények első fokú hatóságai a gondnokságok voltak. Az iskolák államosításával, illetve a tanácsok megalakulásával az iskolaszékek megszűntek.

A fond elsősorban iskolaszéki jegyzőkönyveket és különböző rendeltetésű névjegyzékeket tartalmaz. Megtalálhatók az anyagban a pedagógusi álláspályázatok is, valamint a jelentkezők rangsorolása, minősítése. A tanítótestület összeírási jegyzőkönyvei, minősítési törzskönyvei – tanító neve, születési helye, éve, eddigi szolgálati helye –, a tankötelesek összeírása – iskolai kerületenként, a családnevek betűrendjében, a gyermek neve, a szülő foglalkozása, címe –, a tanulók érdemsorozata – iskolánként, osztályonként, név, vallás feltüntetésével –, iskolák felvételi naplói – név, vallás, anyanyelv – mellett külön jegyzék rögzíti az iskolai oktatásban részt vevő 15 év feletti tanulók – „felnőttek” – névsorát. A fond tartalmazza az iskolaszék elnöke hivatalos leveleinek másolati könyveit is. Az anyag segédkönyvei az 1922–26. évekből állnak rendelkezésre.

SZVL IX. 203. Székesfehérvári városi elemi iskolák felügyelő igazgatójának iratai 1890–1936. 2 ifm.

Az iratanyag elsősorban iskolai anyakönyvek másodpéldányait, valamint felügyelő igazgatói jelentéseket (1909–1935) tartalmaz. Az igazgatói jelenések átfogóan jellemzik a székesfehérvári elemi népiskolák helyzetét, bennük értékes információk találhatók alapítványok adatairól, tanítók névsoráról, egyes tantárgyak oktatásával kapcsolatban felmerülő kérdésekről. A kutatás szempontjából érdekes adat található olyan szülői kezdeményezésekről, amelyek a németül beszélő – vagy német anyanyelvű – tanulók számára a német társalgási órák bevezetését szorgalmazták. Szerepelnek az anyagban a tanügyi hatóságok névsora és az iskolai érdemsorozatok, valamint a különböző szempontú statisztikai kimutatások. Az anyag iktatókönyveket is tartalmaz az 1921–1936 közötti évekből. A hozzájuk tartozó iratanyag azonban hiányzik, az iktatókönyvekből mégis valamelyest képet alkothatunk a felügyelő igazgató által intézett ügyekről. A fond jelentékeny részét képezik az egyes iskolák anyakönyveinek másodpéldányai. Ezek értékes adatokat tartalmaznak a tanulókra és szüleikre vonatkozóan (név, születési időpont és hely, apa neve és foglalkozása, lakóhely, vallás és anyanyelv). Néhány bejegyzés német anyanyelvű növendékekkel kapcsolatosan is található.

SZVL IX. 451. Székesfehérvári Kereskedelmi Társulat iratai 1712–1904 (1937–1949). 1,24 ifm.

A fehérvári kereskedők 1710 körül kezdtek szervezkedni, hogy társulatba tömörüljenek, majd 1712. december 18-án kapták meg kiváltságlevelüket. A város tanácsa előtt ezt 1714. február 9-én tették közzé; alakuló ülésük 1714. február 24-én volt. A Társulat legfontosabb feladata a városban letelepedni szándékozó kereskedők felülvizsgálata és véleményezése volt. A város tanácsa minden ilyen esetben a Társulathoz fordult. A legfontosabb kérdés a működési engedély, a kereskedési jog megadása volt. Ez ügyben a város tanácsának és a Társulatnak együtt kellett működnie, de a tanács a Társulat ellenvéleménye ellenére is felvetethetett jelentkezőket a tagok sorába. A tanács a Társulatot biztos útján felügyelte, akinek kötelessége volt a tanácsi határozatok érvényesítése,

elsősorban a felvételek ügyében. A biztos feladata volt a különböző tanácsi és felsőbb – helytartótanácsi – rendelkezések közlése és végrehajtása. Az 1820-as évektől a kereskedői jog megadásánál mérlegelték a rendelkezésre álló alaptőkét is. 1832-ben kapta meg a Társulat új privilégiumlevelét, amely már a modern elvek szerint készült. Legfontosabb cikkelye, hogy a bukás által okozott kár kiküszöbölésére a kereskedési jogért folyamodónak kereskedési tőkével kellett rendelkeznie. A Társulat tagjai számára közös árubeszerzési és hiteltevékenységet folytatott. Védnökségük alatt kereskedelmi tanodát is felállítottak 1868-ban. Az iskola 1886-ban kereskedelmi akadémia címet kapott, 1895-től pedig a neve Felső Kereskedelmi Iskola lett. Ezen iskola mellett a Kereskedelmi Társulat a Kereskedő Tanonc Iskola fenntartója is volt. A Társulat tagjai a város gazdag és vezető rétegéhez tartoztak. A testület később még több alapszabálymódosításon ment keresztül, az utolsó 1949-ben történt. 1942-ben a Székesfehérvári és Fejér megyei Kiskereskedők Társulata beolvadt a Székesfehérvári Kereskedelmi Társulatba így, nevük ekkor Székesfehérvári és Fejér megyei Kereskedelmi Társulat lett.

A fond a Kereskedelmi Társulat iratai közül a társulat jegyzőkönyveit, pénztárkönyveit (1717–1824), kalkulációs (1820–1831, 1840–43) könyveit – mutatóval – és hitelkönyveit (1817–1832, benne névmutató) őrzi. Megtalálható a fondban az adósok könyve is (1784–1785, 1834–1839) (a nevek betűrendjében, a lakóhely és a foglalkozás feltüntetésével). A társaság üléseinek jegyzőkönyvei 1826-ig német és latin, majd magyar nyelven íródtak. Bennük adatokat találunk a tagfelvételt kérőkről, a társaságra kirótt éves adókról, amelynek kapcsán adóosztályonként felsorolták a társulat aktuális tagjait. A kereskedőtől a város magisztrátusához írott kérelmek, iratok csakúgy, mint a Társulathoz benyújtott kérelmek részei az iratanyagnak. Külön egységet képeznek azok az iktatott iratok (1801–1899), amelyeket Vértes József a Társulat titkára rendezett évről-évre az iktatószámok szerint 1936-ban; az iratokon található magyar nyelvű tartalomjelölés is ekkori. Az anyag az 1860–65 közötti évekből származó iparjegyeket is tartalmaz.

XIII. CSALÁDOK

SZVL XIII. 1. Say család iratai 1877–1936. 0,5 ifm.

Német eredetű család, amelynek őse Say Mátyás a 18. század közepén érkezett Székesfehérvárra, s mint szíjártólegény céhbeli tagságért és polgárjogért folyamodott. A család jól példázza a török után betelepült, s aztán városvezető réteggé vált német eredetű lakosság helyzetét. Say Mátyás leszármazottai közül többen fontos funkciót töltek be a város életében, így Say István, aki főjegyző, majd főbíró lett. Say Ferenc városi főorvos, Say Viktor ügyvéd, Say Móric gyógyszerész volt. A család rokonságban állt más nevezetes fehérvári, ill. Fejér megyei családokkal, többek között a Flits, a Karl, a Fiáth, a Dieballa családok tagjaival. A Say család tagjainak és rokonainak neve a Székesfehérvári Kereskedelmi Társulat irataiban is előfordul.

XIV. SZEMÉLYEK

SZVL XIV. 12. Dr. Kállay István egyetemi tanár hagyatéka 1966–1991. 8,64 ifm.

E fond jelentős részében azok az iratok találhatóak, amelyek dr. Kállay István Székesfehérvárra és kisebb részben Fejér megyére vonatkozó kutatásai során keletkeztek, s részben a Székesfehérvár regimentuma 1688–1848 című munka készítése során zajlott anyaggyűjtésének eredményét tartalmazzák. Az iratanyag elsősorban feltárálapokat tartalmaz, amelyek egy része tematikusan, más része kronologikusan rendezett. A feltárálapok adatai utalnak a levéltár (SZVL), valamint a Fejér Megyei Levéltár őrületében lévő egyes irategyüttesekben található információk rövid

tartalmára, s feltüntetik az irat típusát, ill. jelzetét is. A kutatómunka évköre 1688–1848 volt. A fond más részében községtörténeti kutatások feljegyzései, valamint a MOL-ban folytatott kutatásokról, ill. a Bécsi Kamarai Levéltár anyagairól készített feltárolapok is találhatóak. A feltárolapok egy része a német betelepülőkre vonatkozó levéltári forrásokat nevezi meg. Részletes és áttekinthető raktárjegyzék alapján kutatható.

XV. GYŰJTEMÉNYEK

SZVL XV. 61. A Székesfehérvári evangélikus gyülekezet története c. kötet számára gyűjtött iratmásolatok 1703–2006. 0,36 ifm.

A fond a Székesfehérvári evangélikus gyülekezet története című kötet készítése során felhasznált iratanyagokról készített jegyzetek és iratmásolatok gyűjteménye. Az iratmásolatok jelentős része az EOL-ból más részük az OSZK kisnyomtatványai közül, valamint a Székesfehérvári és Várpalotai Evangélikus Gyülekezet irattárából származik. Az anyag számos feljegyzett jelzetet tartalmaz – évenként kigyűjtve – a fehérvári evangélikusokra vonatkozóan a levéltár (SZVL) anyagából is. Az iratmásolatok egyenkénti átnézéssel kutathatók. Értékes adatokat találhatunk az evangélikusok jelentős részének német eredetére és anyanyelvére, ennek kapcsán a városba betelepülők nemzetiségére, származási helyére és vallására vonatkozóan, valamint a külhoni evangélikus hittestvérekkel való kapcsolattartásra. Az iratok több helyütt hivatkoznak, illetve utalnak különböző SZVL-fondok tartalmára is.

SZVL XV. 62. Archontológiai gyűjtemény 1701–1945. 0,24 ifm.

A gyűjtemény elsősorban Székesfehérvár városi, de egyes fontosabb Fejér megyei tisztségviselők adatait is tartalmazza. A cédulák a családnevek betűrendjében rendezettek, rajtuk az egyes személyek által viselt hivatal adatai, a hivatalviselés ideje, a levéltári forrás – fellelhetőség – adatai, és az évszámok olvashatók. Az iratanyag a kutatás szempontjából kiegészítésül szolgálhat; pl. ismert német eredetű családok egyes tagjainak hivatalviselése ismerhető meg belőle.

XVII. NÉPHATALMI ÉS KÜLÖNLEGES FELADATOKRA LÉTREJÖTT BIZOTTSÁGOK

SZVL XVII. 2. Székesfehérvár Thj. Város Nemzeti Bizottságának iratai 1945–1949. 0,58 ifm.

Lásd: BKMÖL XVII. 4. Székesfehérvár Thj. Város Nemzeti Bizottságának iratai, elsősorban jegyzőkönyveket tartalmaz, s benne főként a tisztviselők politikai szempontú elbírálása szerepel, feltüntetve a megbízhatatlanság indokait (pl. németbarátság). A jegyzőkönyvek mellett iktatott iratok is fellelhetők az iktatószámok sorrendjében. Hadifoglyok hazaszállítása, választási ügyek, Nyugatra menekültek ügyei és névjegyzéke, politikai megbízhatósági igazolványok és ezzel kapcsolatos kérelmek, indoklások, levelek, s az igénybe vehető ingatlanok jegyzéke az iratok főbb témái. Az anyag eredeti segédkönyveinek egy része is rendelkezésre áll – iktatók –, mutat azonban csak 1946-ból van. Az iratanyag tetemes részét az igazolások teszik ki.

XXXIII. KÜLÖN INTÉZKEDÉSSSEL LEVÉLTÁRBA UTALT IRATOK

SZVL XXXIII. 1. A Székesfehérvári Anyakönyvi Kerület iratai 1815–1989. 5,76 ifm.

A fond a székesfehérvári Anyakönyvi Hivatal ügyintézése során keletkezett iratokat tartalmazza. A hivatal személyi ügyei mellett, az Anyakönyvi Hivatal és a Szent György Kórház közti levelezés is megtalálható. Az anyagban külön szerepelnek a születések (törvényesítés, örökbefogadás), a házasságok, a válások és a halálozások anyakönyvi iratai évről-évre és betűrendben. Egy-egy ügy kapcsán esetbejelentések, kérvények, anyakönyvi kivonatok, más hivatalok megkeresései és végzései, ill. igazolásai, valamint magánszemélyek kérvényei és bírósági végzések találhatóak az anyagban. Külön sorozatban található az utólagos bejegyzések értesítéseinek anyaga, valamint az anyakönyvi bejegyzésekről szóló összesítések és kimutatások. A fondban bábakönyvek is fellelhetők (a gyermek és a szülők neve, a születés helye és ideje, az anyakönyvi bejegyzés száma). Fontos források a vallásváltozásra és névkiigazításokra, ill. névváltoztatásokra vonatkozó iratok. A kutatás szempontjából érdekesek a névváltoztatási iratok közül a német nevű, de nem zsidó vallású, általában r. k. vagy evangélikus vallású személyek névmagyarosításai. A hivatal eredeti segédkönyvei közül az 1895–1916 közötti évekből iktatók, az 1930–1949 közötti időszakból pedig iktatók és mutatók állnak rendelkezésre. Az anyag azonban hiányos, rendezése során tematikusan, azon belül pedig a családnevek betűrendjében helyezték el az iratokat. Az ekkor készített névmutató és részletes raktárjegyzék segítségével könnyen áttekinthető. Az egyes tételek nem túl nagy terjedelmük miatt átlapozással is könnyen kutathatók. Az anyag kapcsolatban van a FML XXXIII. 98. fondjával. (Székesfehérvári anyakönyvi kerület iratai 1895–2002.)